

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

ΣΧΟΛΗ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΤΜΗΜΑ ΔΗΜΟΤΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**«Η διερεύνηση των απόψεων μητέρων παιδιών μέσης παιδικής ηλικίας για την μέση
παιδική ηλικία, την εφηβεία και την ενήλικη ζωή»**

Πασσιά Ανδρομάχη

(Α.Μ: 0119167)

ΕΠΙΒΛΕΠΟΝΤΕΣ ΚΑΘΗΓΗΤΕΣ:

Κ. ΒΛΕΙΩΡΑΣ ΓΙΩΡΓΟΣ

ΚΑ. ΑΝΔΡΕΟΥ ΕΛΕΝΗ

Βόλος, Ιούλιος 2023

Ευχαριστίες

Η παρούσα Πτυχιακή Εργασία έγινε στο πλαίσιο των προπτυχιακών σπουδών μου στο Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας.

Ξεκινώντας, θα ήθελα να πω ένα πολύ μεγάλο ευχαριστώ στους επιβλέποντες καθηγητές της παρούσας Πτυχιακής Εργασίας, τον κ. Γιώργο Βλειώρα και την κα. Ελένη Ανδρέου, για την πολύ σημαντική τους βοήθεια και καθοδήγηση καθ' όλη τη διάρκεια εκπόνησης της πτυχιακής εργασίας, για τη συνεισφορά τους στην ανάλυση των δεδομένων της έρευνας και για τις παρατηρήσεις τους που συνέβαλαν καθοριστικά στην ολοκλήρωση της εργασίας. Ένα ιδιαίτερο ευχαριστώ, θα ήθελα να πω στον κ. Γιώργο Βλειώρα που από την πρώτη στιγμή με ενθάρρυνε στην εκπόνηση της εργασίας και καθ' όλη τη διάρκεια της η ανταπόκριση του ήταν άμεση, ενώ για οποιοδήποτε ζήτημα προέκυπτε ήταν διαθέσιμος για συζήτηση και ανατροφοδότηση. Επίσης, θα ήθελα να πω ένα πολύ μεγάλο ευχαριστώ στην οικογένεια μου, τους θείους μου και την ξαδέρφη μου Αφροδίτη που ήταν εκεί για μένα όποτε τους χρειάστηκα και με υποστήριζαν στις πιο δύσκολες στιγμές μου.

Ολοκληρώνοντας, θα ήθελα βαθύτατα να ευχαριστήσω τις μητέρες που δέχτηκαν να συμμετάσχουν με ευχαρίστηση στην έρευνα και διέθεσαν τον πολύτιμο χρόνο τους.

Περίληψη

Η αναπτυξιακή ψυχολογία παρουσιάζει με διαφορετικά χαρακτηριστικά τους βασικούς τομείς ανάπτυξης της παιδικής, εφηβικής και ενήλικης ζωής. Συχνά οι άνθρωποι μπορεί να μην γνωρίζουν την επιστημονική γνώση σε σχέση με τις διάφορες ηλικιακές περιόδους και μπορεί να έχουν τις δικές τους θεωρίες, οι οποίες μπορεί να καθοδηγούν και τη συμπεριφορά τους. Η παρούσα εργασία διερευνά τις απόψεις μητέρων με παιδιά στην μέση παιδική ηλικία για το τι είναι η παιδική και η εφηβική ηλικία και τι η ενήλικη ζωή. Στην έρευνα, συμμετείχαν 20 μητέρες, και για τη συλλογή δεδομένων επιλέχθηκε η μέθοδος της ημιδομημένης συνέντευξης.

Η θεματική ανάλυση των απαντήσεων ανέδειξε 13 θέματα: Σχέσεις με συνομηλίκους και συνομήλικες, (εξωσχολικές) Δραστηριότητες, Ηλικία, Σχέσεις με γονείς, Ασχολίες σχετικές με το σχολείο, Συναισθήματα και συμπεριφορές, Προσωπικές σχέσεις, Ενδιαφέροντα, Εργασία και οικονομικές όψεις, Οικογένεια, Ανεξαρτησία και αυτονομία, Ωριμότητα, και Άλλες απαντήσεις. Οι απόψεις των μητέρων μπορούν να συγκριθούν ως προς τρεις διαστάσεις: (α) ως προς το ποια θέματα αναφέρονται σε ποια ηλικιακή περίοδο, (β) ως προς το περιεχόμενο των θεμάτων ανά ηλικιακή περίοδο και (γ) ως προς τη συχνότητα εμφάνισης κάθε θέματος ανά ηλικιακή περίοδο. Σε κάθε διάσταση, παρατηρούνται τόσο ομοιότητες όσο και διαφορές μεταξύ των ηλικιακών περιόδων. Μερικές από αυτές τις ομοιότητες και διαφορές ταιριάζουν με αυτά που προβλέπει η σχετική βιβλιογραφία. Τα αποτελέσματα αυτά μπορούν να αποτελέσουν αφορμή για προβληματισμό σχετικά με τις θεωρίες των μητέρων για την ανάπτυξη των ατόμων στις τρεις υπό μελέτη ηλικιακές ομάδες.

Λέξεις- Κλειδιά: μέση παιδική ηλικία, εφηβεία, ενήλικη ζωή, άρρητες θεωρίες, αναπτυξιακή ψυχολογία

Abstract

Developmental psychology presents the main developmental characteristics of childhood, adolescence and adulthood. Often people may not know the scientific knowledge in relation to the different age periods and may have their own theories, which may also guide their behaviour. This paper explores the conceptions of mothers with children in middle childhood on what childhood, adolescence and adulthood are. Twenty mothers participated in the study, and the semi-structured interview method was chosen for data collection.

Thematic analysis of the responses revealed 13 themes: Relationships with peers, (extracurricular) Activities, Age, Relationships with parents, School-related activities, Emotions and behaviours, Personal relationships, Interests, Work and financial aspects, Family, Independence and autonomy, Maturity, and Other responses. Mothers' conceptions can be compared along three dimensions: (a) in terms of which themes refer to which age period, (b) in terms of the content of the themes per age period, and (c) in terms of the frequency of occurrence of each theme per age period. On each dimension, both similarities and differences between age periods are observed. Some of these similarities and differences match those predicted by the relevant literature. These results can provide a basis for reflection on mothers' theories of development in the three age groups under study.

Keywords: middle childhood, adolescence, adulthood, implicit theories, developmental psychology

Περιεχόμενα

Ευχαριστίες.....	2
Περίληψη.....	3
Abstract.....	4
Περιεχόμενα.....	5
Εισαγωγή.....	6
Κεφάλαιο 1 – Θεωρητικό υπόβαθρο.....	7
1. Η ανάπτυξη κατά την μέση παιδική ηλικία.....	7
1.1 Κινητική ανάπτυξη.....	7
1.2 Γνωστική ανάπτυξη.....	7
1.3 Συναισθηματική ανάπτυξη.....	9
1.4 Κοινωνική ανάπτυξη.....	9
1.2 Η ανάπτυξη κατά την εφηβεία.....	11
1.2.1 Κινητική ανάπτυξη.....	11
1.2.2 Γνωστική ανάπτυξη.....	12
1.2.3 Συναισθηματική ανάπτυξη.....	12
1.2.4 Κοινωνική ανάπτυξη.....	13
1.3 Η ανάπτυξη κατά την ενήλικη ζωή.....	15
1.3.1 Κινητική ανάπτυξη.....	15
1.3.2 Γνωστική ανάπτυξη.....	15
1.3.3 Συναισθηματική ανάπτυξη.....	17
1.3.4 Κοινωνική ανάπτυξη.....	18
1.4 Οι απόψεις για την ανάπτυξη.....	19
Κεφάλαιο 2 - Μέθοδος.....	22
2.1 Στόχος και ερευνητικά ερωτήματα.....	22
2.2 Μέθοδος.....	23
2.3 Σχεδιασμός της έρευνας.....	23

2.3.1 Οι συμμετέχουσες.....	23
2.3.2 Συνέντευξη.....	24
2.3.3 Διαδικασία.....	24
2.4 Ανάλυση.....	25
2.5 Ζητήματα δεοντολογίας.....	26
Κεφάλαιο 3. Αποτελέσματα.....	27
3.1. Πώς ορίζουν οι μητέρες την παιδική ηλικία;.....	27
3.2. Πώς ορίζουν οι μητέρες την εφηβική ηλικία;.....	28
3.3. Πώς ορίζουν οι μητέρες την ενήλικη ζωή;.....	31
3.4. Σε τι διαφέρουν και σε τι μοιάζουν οι ορισμοί που δίνουν οι μητέρες για τις τρεις ηλικιακές περιόδους;.....	34
3.4.1. Θέματα.....	34
3.4.2. Περιεχόμενο θεμάτων.....	35
3.4.3. Συχνότητες θεμάτων.....	36
Κεφάλαιο 4 – Συζήτηση.....	37
4.1 Συζήτηση- Συμπεράσματα.....	37
4.2 Περιορισμοί και δυνατά σημεία της έρευνας.....	43
4.3 Προτάσεις για περαιτέρω έρευνα.....	44
4.4. Συμπέρασμα.....	44
Βιβλιογραφία.....	46
Παραρτήματα.....	53
Παράρτημα 1.....	53
Παράρτημα 2.....	56

Εισαγωγή

Οι αναπτυξιακοί ψυχολόγοι για να διευκολυνθούν στη μελέτη της ανάπτυξης του ανθρώπου έχουν χωρίσει τη ζωή σε ορισμένες ηλικιακές περιόδους. Αυτές είναι η προγεννητική περίοδος (από τη σύλληψη ως τη γέννηση), η βρεφική ηλικία (από τη γέννηση ως τα τρία έτη), η προσχολική ηλικία (από τα τρία ως τα έξι έτη), η μέση παιδική ηλικία (από τα έξι ως τα δώδεκα έτη), η εφηβεία (από τα δώδεκα ως τα είκοσι έτη), η πρώιμη ενήλικη ζωή (από τα είκοσι ως τα σαράντα έτη), η μέση ενήλικη ζωή (από τα σαράντα ως τα εξήντα πέντε έτη) και η ύστερη ενήλικη ζωή (από τα εξήντα πέντε έτη μέχρι το θάνατο) (Berk, 2015· Feldman, 2019).

Αυτές οι περίοδοι, αν και είναι αποδεκτές από τους περισσότερους αναπτυξιακούς ψυχολόγους, αποτελούν κοινωνικές κατασκευές, που σημαίνει ότι μπορεί να είναι διαφορετικές από ιστορική περίοδο σε ιστορική περίοδο ή ανάμεσα σε διαφορετικούς πολιτισμούς. Για παράδειγμα, πριν από πολλές δεκαετίες, η έννοια της παιδικής ηλικίας δεν υπήρχε και τα παιδιά θεωρούνταν μικρογραφία των ενηλίκων. Επίσης, η ηλικία γάμου είναι διαφορετική από πολιτισμό σε πολιτισμό, ανάλογα με τον ρόλο που παίζει ο γάμος στην κάθε κοινωνία (Berk, 2015· Feldman, 2019). Από αυτές τις περιόδους, η παρούσα εργασία θα εστιάσει στη μέση παιδική ηλικία, στην εφηβεία και στην ενήλικη ζωή. Καθεμιά από αυτές τις περιόδους έχει διαφορετικά χαρακτηριστικά ως προς τους βασικούς τομείς της ανάπτυξης: την κινητική, τη γνωστική, τη συναισθηματική και την κοινωνική ανάπτυξη, σύμφωνα με την αναπτυξιακή ψυχολογία.

Κεφάλαιο 1 – Θεωρητικό υπόβαθρο

1. Η ανάπτυξη κατά την μέση παιδική ηλικία

1.1 Κινητική ανάπτυξη

Σύμφωνα με τον Feldman (2019), κατά τη διάρκεια της μέσης παιδικής ηλικίας, η σωματική ανάπτυξη των παιδιών είναι αργή και σταθερή. Τα παιδιά, σε αυτήν την ηλικία, αναπτύσσουν κάποιες θεμελιώδεις κινητικές δεξιότητες. Μπορούν εύκολα να μάθουν να κάνουν ποδήλατο, να κάνουν σχοινάκι, να παίζουν μπάλα και να κολυμπούν. Ο Cratty (1986) παρουσιάζει κάποιες δεξιότητες που αναπτύσσουν τα παιδιά σε διάφορες ηλικίες. Λόγου χάριν, στα έξι έτη, τα παιδιά μπορούν να αναπηδούν και να πετούν αντικείμενα κάνοντας σωστή χρήση του σώματος τους σε συνδυασμό με τα απαραίτητα βήματα. Στα επτά έτη, μπορούν να ισορροπούν με κλειστά μάτια στο ένα πόδι, να περπατούν με συνέπεια προς τα πίσω, αλλά και να αναπηδούν συνεχόμενα σε ένα συγκεκριμένο σημείο. Στα οκτώ έτη, μπορούν να αναπηδούν ρυθμικά κάνοντας εναλλαγή ποδιού και να αρπάζουν αντικείμενα που ζυγίζουν 5,5 κιλά. Στην ανάπτυξη

ορισμένων δεξιοτήτων, παρατηρούνται διαφορές μεταξύ κοριτσιών και αγοριών. Για παράδειγμα, σε ηλικία έντεκα ετών, τα κορίτσια πηδούν 1,35 μέτρα χωρίς φόρα, ενώ τα αγόρια 1,50 μέτρα (Cratty, 1986).

Σε αυτή την ηλικιακή περίοδο, αναπτύσσεται και μία σειρά από τις λεγόμενες λεπτές κινητικές δεξιότητες. Για παράδειγμα στις ηλικίες έξι ως επτά ετών, τα παιδιά κατακτούν τη δεξιότητα του δεσίματος των κορδονιών και του κουμπώματος των ρούχων τους. Στα οκτώ έτη, έχουν τη δυνατότητα να δουλεύουν τα χέρια τους ανεξάρτητα μεταξύ τους, και στα έντεκα με δώδεκα έτη μπορούν να χρησιμοποιούν με επιδεξιότητα αντικείμενα, όπως και οι ενήλικες (Feldman, 2019). Άρα, είναι φανερό ότι, κατά τη μέση παιδική ηλικία, τα παιδιά κάνουν άλματα προόδου σε δεξιότητες που είναι ιδιαίτερα σημαντικές για την καθημερινή ζωή, ενώ παράλληλα, καθώς προχωρούν προς την αρχή της εφηβείας, πλησιάζουν το επίπεδο δεξιοτήτων που διαθέτουν οι ενήλικες.

1.2 Γνωστική ανάπτυξη

Η σκέψη των παιδιών είναι διαφορετική από αυτήν των ενηλίκων. Υπάρχουν ποικίλες προσεγγίσεις που αποτυπώνουν την γνωστική ανάπτυξη των παιδιών μέσης παιδικής ηλικίας. Από αυτές, οι σχετικές με την παρούσα εργασία είναι η προσέγγιση του Piaget και η επεξεργασία πληροφοριών (Feldman, 2019), γιατί αυτές περιγράφουν διαφορές ανάλογα με την ηλικία.

Σύμφωνα με την προσέγγιση του Piaget, τα παιδιά τοποθετούνται στο στάδιο των συγκεκριμένων λογικών πράξεων, καθώς χρησιμοποιούν τη λογική σκέψη σωστά για την επίλυση προβλημάτων. Για παράδειγμα, μπορούν να κατανοήσουν την έννοια της διατήρησης, ότι δηλαδή η ποσότητα παραμένει ίδια και δεν αλλάζει, όταν τους δώσουμε ένα ποτήρι με νερό και μετά μεταγγίσουμε το νερό σε ένα άλλο ποτήρι με διαφορετικό σχήμα. Μάλιστα, αν τα ρωτήσουμε γιατί το λένε αυτό, θα απαντήσουν «το νερό σε αυτό το ποτήρι είναι πιο ψηλά, αλλά το άλλο ποτήρι είναι πιο πλατύ» (Siegler, 2002, σελ. 86).

Επίσης, αντιλαμβάνονται έννοιες, όπως η σχέση μεταξύ χρόνου και ταχύτητας και η αντιστρεψιμότητα. Για παράδειγμα, αρχίζουν και κατανοούν ότι, για να απαντήσουν στο αν δύο αυτοκίνητα έφτασαν μαζί σε ένα προορισμό, πρέπει να δουν την ταχύτητα και την απόσταση που αυτά διένυσαν. Έτσι, σε ηλικία οκτώ ετών, λένε ότι, αν δύο αυτοκίνητα τερμάτισαν μαζί, τότε το αυτοκίνητο που διένυσε τη μεγαλύτερη διαδρομή είχε και μεγαλύτερη ταχύτητα. Επίσης, αντιλαμβάνονται ότι, αν αντιστρέψουμε δύο αριθμούς στην πρόσθεση, το

αποτέλεσμα παραμένει ίδιο. Βέβαια, σε αυτή την ηλικία τα παιδιά δεν καταλαβαίνουν αφηρημένες έννοιες, όπως η *ελεύθερη βούληση* και ο *ντετερμινισμός*. Η προσέγγιση του Piaget έχει δεχτεί ιδιαίτερη κριτική, πρώτον, γιατί υποτιμά τις πραγματικές ικανότητες των παιδιών και δεύτερον, γιατί κάποιες ικανότητες τα παιδιά τις αναπτύσσουν νωρίτερα από ότι ο ίδιο υποστήριζε (Feldman, 2019· Long et. al, 2020· Siegler, 2002).

Η προσέγγιση της επεξεργασίας πληροφοριών υποστηρίζει ότι τα παιδιά μέσης παιδικής ηλικίας μπορούν να χειριστούν με επιδέξιο τρόπο τα δεδομένα που προσλαμβάνουν από το περιβάλλον. Σύμφωνα με το μοντέλο αυτό, τα παιδιά κωδικοποιούν, αποθηκεύουν και ανασύρουν δεδομένα, όπως ένας ηλεκτρονικός υπολογιστής (Long et al., 2020). Μπορούν να επαναλάβουν μια σειρά ψηφίων που έχουν ακούσει αντίστροφα, γνωρίζουν ότι κάποια παιδιά διαθέτουν καλύτερο μνημονικό από κάποια άλλα, και αρχίζουν να κάνουν χρήση μεθόδων για να βελτιώνουν την μνήμη τους, όπως είναι, για παράδειγμα, η επανάληψη πληροφοριών, ενώ, για να διατηρήσουν στοιχεία στην μνήμη, βρίσκουν τρόπους για να οργανώσουν τις πληροφορίες, ώστε να τις θυμούνται πιο εύκολα. Για παράδειγμα, για να θυμούνται πότε έγινε η Γαλλική Επανάσταση, μπορεί να θυμούνται το 1 και έπειτα τη σειρά 7-8-9 (Sprenger, 2007). Αυτή η προσέγγιση έχει δεχτεί κριτική, γιατί δεν λαμβάνει υπόψιν το κοινωνικό πλαίσιο μέσα στο οποίο πραγματοποιείται η ανάπτυξη (Feldman, 2019).

1.3 Συναισθηματική ανάπτυξη

Κατά τη διάρκεια της μέσης παιδικής ηλικίας, εκτός από τη γνωστική και κινητική ανάπτυξη, σημαντικό ρόλο διαδραματίζει και η συναισθηματική ανάπτυξη. Τα παιδιά σε αυτή την ηλικιακή περίοδο αρχίζουν να καταλαβαίνουν τον εαυτό τους και να τον περιγράψουν με έννοιες που σχετίζονται με ψυχολογικά γνωρίσματα (Σωτηρίου & Ζαφειροπούλου, 2003). Για παράδειγμα, χαρακτηρίζουν τον εαυτό τους ως φιλικά άτομα ή ως άτομα που έχουν τη συνήθεια να βοηθούν τους άλλους. Επιπρόσθετα, έχουν αντίληψη σε ποιους τομείς τα καταφέρνουν και σε ποιους όχι. Για αυτό, μπορούν να πουν ότι σε κάποιο μάθημα ή άθλημα τα πάνε καλύτερα σε σχέση με κάποιο άλλο (Feldman, 2019). Επίσης, στη διάρκεια αυτής της περιόδου, τα παιδιά αρχίζουν να αξιολογούν τον εαυτό τους, πρώτα με το αν είναι καλά ή όχι και μετά σε σύγκριση με άλλους (Weiss, Ebbeck, & Horn, 1997).

Εκτός από την περιγραφή με ψυχολογικά χαρακτηριστικά και την ανάπτυξη της αυτοαντίληψης, τα παιδιά αυτής της ηλικίας αναπτύσσουν και την αυτοεκτίμηση, δηλαδή τη θετική ή αρνητική αυτοαξιολόγηση. Αν τα παιδιά έχουν θετική αυτοεκτίμηση, τότε θεωρούν

ότι μπορούν να τα καταφέρουν παντού. Αν όμως έχουν αρνητική, τότε παγιδεύονται σε μια ανεπαρκή εικόνα για τον εαυτό τους απέναντι στο τι μπορούν να καταφέρουν και τελικά καταλήγουν σε ένα φαύλο κύκλο αποτυχίας (Harter, 2006). Για παράδειγμα, τα παιδιά με χαμηλή αυτοεκτίμηση συνήθως πιστεύουν ότι θα αποτύχουν σε μια εξέταση μαθήματος. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα όταν διαβάζουν να κυριεύονται από άγχος, κάτι που οδηγεί τελικά στο να κάνουν μια ανεπαρκή μελέτη. Η ανεπαρκής μελέτη οδηγεί τα παιδιά στην αποτυχία και η αποτυχία με τη σειρά της σε χαμηλή αυτοεκτίμηση και, έτσι, ο φαύλος κύκλος της αποτυχίας συνεχίζεται.

1.4 Κοινωνική ανάπτυξη

Θεμελιώδης σε αυτή την ηλικιακή περίοδο είναι και η κοινωνική ανάπτυξη, η οποία αφορά, μεταξύ άλλων, την φιλία, την κοινωνική θέση και τις διαπροσωπικές σχέσεις των παιδιών. Για τα παιδιά μέσης παιδικής ηλικίας, η φιλία είναι ζωτικής σημασίας και αποτελεί αναπόσπαστο κομμάτι της κοινωνικής ζωής τους (Feldman, 2019). Η φιλία στην μέση παιδική ηλικία είναι σημαντική γιατί δίνει τη δυνατότητα στα παιδιά να γνωρίσουν άλλα άτομα και να μάθουν να ελέγχουν τα συναισθήματά τους (Lundby, 2013). Επίσης, μέσα από την φιλία, τα παιδιά έχουν την ευκαιρία να αναπτύξουν επικοινωνιακές δεξιότητες, καθώς έρχονται σε επαφή με άλλα παιδιά, συνομιλούν μαζί τους, παίζουν, ανταλλάσσουν απόψεις και σκέψεις (Majors, 2012).

Βέβαια, κατά τη διάρκεια της μέσης παιδικής ηλικίας, ο τρόπος με τον οποίο τα παιδιά αντιλαμβάνονται την έννοια της φιλίας αλλάζει. Για παράδειγμα, τα παιδιά, από τα τέσσερα ως τα επτά έτη, αντιλαμβάνονται ως φίλους και φίλες τα παιδιά εκείνα στα οποία είναι τα ίδια αρεστά και με τα οποία έχουν κοινά παιχνίδια και δραστηριότητες. Στις ηλικίες των οκτώ ως δέκα ετών, αντιλαμβάνονται ως φίλους και φίλες τα παιδιά εκείνα στα οποία μπορούν να βασίζονται για την παροχή βοήθειας όταν την χρειάζονται. Στις ηλικίες των έντεκα ως δεκαπέντε, τα παιδιά αντιλαμβάνονται ως φίλους και φίλες τα άτομα στα οποία μπορούν να εκμυστηρεύονται προσωπικές σκέψεις και συναισθήματα (Damon & Hart, 1998).

Σχετικά με την κοινωνική θέση, που αφορά τη θέση των παιδιών μέσα σε μια ομάδα, αυτή είναι ιδιαίτερα σημαντική για την κοινωνική ανάπτυξη των παιδιών μέσης παιδικής ηλικίας, γιατί συντελεί στη δημιουργία φιλιών. Τα παιδιά με υψηλή κοινωνική θέση συνήθως έχουν μεγαλύτερη πρόσβαση σε παιχνίδια, φίλους, πληροφορίες και παίρνουν περισσότερες πρωτοβουλίες, σε αντίθεση με τα παιδιά χαμηλής κοινωνικής θέσης, που συνήθως δεν παίρνουν πρωτοβουλίες και ακολουθούν τις επιθυμίες των παιδιών με υψηλή κοινωνική θέση.

Τα παιδιά με υψηλή κοινωνική θέση προτιμούν ως φίλους ή φίλες, εκείνα τα άτομα που έχουν ίδια θέση με αυτά και συνηθώς έχουν ένα μεγάλο αριθμό φίλων και συναναστρέφονται με περισσότερα παιδιά. Αντίθετα, τα παιδιά χαμηλής κοινωνικής θέσης προτιμούν ως φίλους ή φίλες άτομα με αντίστοιχη κοινωνική θέση, συνηθώς έχουν λίγους φίλους και προτιμούν να παίζουν με παιδιά που δεν είναι και τόσο δημοφιλή (Feldman, 2019).

Περνώντας στις διαπροσωπικές σχέσεις των παιδιών, ένας παράγοντας που τις επηρεάζει είναι το φύλο. Στην μέση παιδική ηλικία, τα παιδιά προτιμούν να κάνουν παρέα με άτομα του ίδιου φύλου και συνηθώς εκφράζονται υποτιμητικά απέναντι στο αντίθετο φύλο (Zosuls et al., 2014). Για παράδειγμα, κάποια συνθήματα που ακούγονται στο σχολικό χώρο από τα κορίτσια είναι «κορίτσια ατσίδες, αγόρια κατσαρίδες» και από τα αγόρια «αγόρια ατσίδες, κορίτσια κατσαρίδες». Αγόρια και κορίτσια αναπτύσσουν διαφορετικές σχέσεις στις φιλίες τους (Rose, 2002). Από την μία, τα αγόρια συνηθώς προτιμούν να παίζουν σε ομάδες και ενδιαφέρονται να έχουν υψηλή θέση μέσα στην ομάδα, όπως, για παράδειγμα, να είναι αρχηγόι. Από την άλλη, τα κορίτσια προτιμούν να παίζουν με μία-δύο φίλες και να έχουν την ίδια θέση μέσα στην ομάδα (Feldman, 2019).

Ένας άλλος παράγοντας που επηρεάζει τις διαπροσωπικές σχέσεις των παιδιών είναι οι σχέσεις μέσα στην οικογένεια. Σε αυτή την ηλικία, τα παιδιά αποκτούν περισσότερη ανεξαρτησία από αυτή που είχαν στην προσχολική ηλικία. Επιθυμούν να ελέγχουν μόνα τους την συμπεριφορά τους. Για να μην προκαλούνται εντάσεις, οι γονείς προσπαθούν από κοινού με τα παιδιά τους να ελέγξουν την συμπεριφορά τους, παρέχοντάς τους κάποιες συμβουλές. Για παράδειγμα οι γονείς μπορεί να συμβουλέψουν τα παιδιά τους να τρέφονται με υγιεινές τροφές στα διαλείμματα του σχολείου, όμως η απόφαση των παιδιών να αγοράσουν γλυκά είναι σχεδόν αποκλειστικά δική τους (Feldman, 2019).

1.2 Η ανάπτυξη κατά την εφηβεία

1.2.1 Κινητική ανάπτυξη

Η εφηβεία αποτελεί ένα μεταβατικό στάδιο μεταξύ παιδικής ηλικίας και ενήλικης ζωής, κατά το οποίο επιτελούνται θεμελιώδεις βιολογικές και ψυχολογικές αλλαγές. Τα παιδιά αρχίζουν να μοιάζουν σε εξωτερική εμφάνιση με τους ενηλίκους νεαρής ηλικίας, καθώς το σωματικό τους βάρος και ύψος μεταβάλλεται ραγδαία. Ωστόσο, δεν λείπουν οι διαφορές μεταξύ των δύο φύλων, καθώς τα κορίτσια ψηλώνουν νωρίτερα από τα αγόρια, και διατηρούν αυτό το πλεονέκτημα μέχρι την ηλικία των δεκατριών χρόνων. Μετά από αυτή την ηλικία, τα αγόρια

είναι συχνά πιο ψηλά από τα κορίτσια (Feldman, 2019). Επίσης, στη εφηβεία, οι κινητικές δεξιότητες βελτιώνονται, οι έφηβοι και οι έφηβες αποκτούν περισσότερη αντοχή, ευλυγισία, μεγαλύτερη δύναμη και ταχύτητα. Επιπλέον, μπορεί να ανακαλύψουν και νέες αθλητικές δεξιότητες, για παράδειγμα ότι είναι καλοί και καλές στο ποδόσφαιρο ή στη καλαθοσφαίριση, τις οποίες και προσπαθούν να εξασκήσουν, ώστε να γίνουν ακόμη πιο καλοί και καλές (Τζέτζης και Λόλα, 2015).

Επιπλέον, σε αυτή την ηλικιακή περίοδο επιτελείται και η ανάπτυξη της ήβης, που είναι η ωρίμανση των οργάνων αναπαραγωγής. Η ήβη επιτελείται στα κορίτσια σε ηλικία έντεκα με δώδεκα ετών και στα αγόρια σε ηλικία δεκατριών με δεκατεσσάρων ετών. Κατά την διάρκεια της ανάπτυξης της ήβης, οι έφηβοι και οι έφηβες παρατηρούν σημαντικές μεταβολές στο σώμα τους για τις οποίες έχουν και διαφορετικά συναισθήματα. Για παράδειγμα, ορισμένα κορίτσια εκμεταλλεύονται αυτή την αλλαγή, θεωρώντας ότι θα τις καταστήσει πιο δημοφιλείς στο σχολείο, ενώ κάποια άλλα κυριεύονται από άγχος και ανησυχία, επειδή δεν μπορούν να την διαχειριστούν. Από την άλλη, τα αγόρια εξαιτίας των ορμονικών αλλαγών βιώνουν περισσότερο θυμό και ενόχληση (Feldman, 2019).

1.2.2 Γνωστική ανάπτυξη

Αναφορικά με τη γνωστική τους ανάπτυξη, η σκέψη των εφήβων είναι πιο κοντά σε αυτή την ενηλίκων, και μπορεί να παρουσιαστεί με βάση τις προσεγγίσεις που αναφέρθηκαν και παραπάνω (Feldman, 2019). Σύμφωνα με τον Piaget, οι έφηβοι και οι έφηβες τοποθετούνται στο στάδιο των τυπικών λογικών πράξεων. Από την ηλικία των δώδεκα ετών, οι έφηβοι και οι έφηβες μπορούν να σκέφτονται με αφηρημένο τρόπο, να χρησιμοποιούν αφηρημένες έννοιες, να φαντάζονται πιθανά σενάρια και να κατανοούν ότι σε προβλήματα οι λύσεις δεν είναι άσπρο ή μαύρο, αλλά υπάρχουν και άλλες ενδιάμεσες λύσεις. Όπως οι επιστήμονες, έτσι και οι έφηβοι και οι έφηβες ξεκινούν από μία γενική θεωρία σχετικά με το τι προκαλεί ένα φαινόμενο, κάνουν υποθέσεις και στο τέλος ελέγχουν αυτές τις υποθέσεις για να καταλήξουν σε ένα συμπέρασμα. Η ικανότητα των εφήβων να σκέφτονται με αφηρημένο τρόπο έχει ως συνέπεια να αλλάξει η καθημερινή τους συμπεριφορά. Εκεί που δέχονταν αυτά που τους επέβαλλαν γονείς και εκπαιδευτικοί, τώρα με σύμμαχο τα επιχειρήματα, αρχίζουν να αμφισβητούν τις ερμηνείες των τελευταίων (Feldman, 2019).

Περνώντας στην επεξεργασία πληροφοριών, η προσέγγιση αυτή θεωρεί ότι οι έφηβοι και οι έφηβες έχουν βελτιωμένη μνήμη, σκέψη και περισσότερες γνώσεις σχετικά με τον κόσμο

που τους περιβάλλει (Kail, 2004). Επίσης, υποστηρίζει ότι οι έφηβοι και οι έφηβες έχουν προόδους στη νόηση τους, γιατί έχουν αναπτύξει τη μεταγνώση, δηλαδή την ικανότητα να ξέρουν τι γνωρίζουν. Για παράδειγμα, οι έφηβοι και οι έφηβες κατανοούν πόσο χρόνο χρειάζονται να διαβάσουν για να αποθηκεύουν πληροφορίες για να τα πάνε καλά σε μια εξέταση. Έτσι, έχουν επίγνωση του τι στρατηγικές χρειάζεται να χρησιμοποιήσουν στο διάβασμα τους για να πετύχουν σε μια εξέταση (Feldman, 2019).

1.2.3 Συναισθηματική ανάπτυξη

Κατά την ηλικιακή περίοδο της εφηβείας, η συναισθηματική ανάπτυξη είναι πολύ σημαντική, καθώς τα συναισθήματα των εφήβων είναι έντονα και ανάμεικτα. Οι έφηβοι και οι έφηβες χαρακτηρίζονται από εγωκεντρισμό και είναι έντονα επικριτικοί ή επικριτικές απέναντι στα πρόσωπα εξουσίας, όπως είναι οι γονείς και οι εκπαιδευτικοί (Iganaki, 2013). Επίσης, περιγράφουν τον εαυτό τους τόσο όπως τον βλέπουν οι ίδιοι και οι ίδιες, αλλά και όπως τους βλέπουν οι άλλοι και οι άλλες. Επιπλέον, βλέπουν τον εαυτό τους μέσα από διαφορετικές πλευρές και τον περιγράφουν με ιδεολογικές έννοιες (λένε, για παράδειγμα, «είμαι κατά του καπνίσματος») (Feldman, 2019).

Επίσης, οι έφηβοι και οι έφηβες έχουν μια ολοκληρωμένη εικόνα των δυνατοτήτων τους και των αδυναμιών τους. Παρότι ξέρουν ποιοι και ποιες είναι, δεν είναι πάντα ικανοποιημένοι και ικανοποιημένες με την εικόνα τους και αξιολογούν τις διάφορες πλευρές τους με διαφορετικούς τρόπους. Λόγου χάριν, μπορεί να λένε «είμαι καλός μαθητής», κάτι που δείχνει υψηλή αυτοεκτίμηση, αλλά «με τα παιδιά της ηλικίας μου δεν τα πηγαίνω καλά», κάτι που δείχνει χαμηλή αυτοεκτίμηση. Κατά την εφηβεία, η αυτοεκτίμηση διαφέρει μεταξύ των δύο φύλων, με τα κορίτσια να έχουν χαμηλότερη αυτοεκτίμηση από τα αγόρια. Σε αυτό συντελούν διάφοροι παράγοντες, όπως η σχολική επίδοση, η εξωτερική εμφάνιση και η κοινωνική επιτυχία. Στην υψηλή αυτοεκτίμηση των αγοριών συμβάλει και η κοινωνία μέσω των στερεότυπων προσδοκιών που κυριαρχούν σε αυτήν, ότι δηλαδή τα αγόρια οφείλουν να είναι πιο σκληρά και σίγουρα για τον εαυτό τους σε σχέση με τα κορίτσια (Ayres & Leaper, 2013· Feldman, 2019).

1.2.4 Κοινωνική ανάπτυξη

Στην εφηβεία, οι συνομήλικοι και οι συνομήλικες και η σύναψη φιλιών έχουν μεγάλη σημασία για τη ζωή των εφήβων. Οι έφηβοι και οι έφηβες αρχίζουν να μοιράζονται προσωπικές

πληροφορίες στις σχέσεις τους με τους φίλους τους, και δίνουν όλο και περισσότερη σημασία στην αφοσίωση, στην οικειότητα και στην αμοιβαία εμπιστοσύνη (Καλτσούνη, Μακρή-Μπότσαρη, Τσιμπουκλή, 2002). Μέσα από την φιλία, οι έφηβοι και οι έφηβες έχουν την ευκαιρία να συζητήσουν προβλήματα που μπορεί να τους απασχολούν και να ανακαλύψουν τον εαυτό τους (Youniss, 1981). Στην εφηβεία, οι φίλοι και οι φίλες αποτελούν πηγή στήριξης και βοηθούν στο να αναπτύξουν οι έφηβοι και οι έφηβες επικοινωνιακές δεξιότητες, καθώς με τους φίλους και τις φίλες τους ανταλλάσσουν απόψεις, ιδέες και προβλήματα. Οι έφηβοι και οι έφηβες απευθύνονται περισσότερο στους φίλους και τις φίλες για να βρουν πληροφορίες για θέματα που τους απασχολούν, γιατί θεωρούν τους ενήλικες ανεπαρκή πηγή πληροφοριών (Feldman, 2019).

Η επιλογή των φίλων στην εφηβεία μπορεί να γίνει με βάση κάποια κριτήρια. Στην αρχή, συνήθως, η φιλία ξεκινά από κάποια κριτήρια που έχουν οι γονείς. Έπειτα οι έφηβοι και οι έφηβες, σταδιακά υιοθετούν τα δικά τους κριτήρια για την επιλογή φίλων προκειμένου να καλύψουν τις προσωπικές τους ανάγκες (Κουρκούτας, 2001). Ένα κριτήριο για την επιλογή φίλων είναι η ομοιότητα σε ηλικία, εμφάνιση, δραστηριότητες, αξίες, συμπεριφορές, μορφωτικό επίπεδο, φύλο, και πιστεύω (Hartup, 1993). Ένα άλλο κριτήριο για την επιλογή φίλων στην εφηβεία είναι η διαφορετικότητα. Οι έφηβοι και οι έφηβες επιλέγουν ως φίλους και φίλες άτομα που είναι διαφορετικά από αυτούς και αυτές, είτε επειδή δεν τα εγκρίνουν οι γονείς και έτσι θέλουν να αντισταθούν στην εξουσία τους, είτε επειδή δεν θέλουν οι φίλοι και φίλες τους να είναι ίδιοι και ίδιες με αυτούς και αυτές (Κουρκούτας, 2001).

Σημαντική στην εφηβεία είναι και η κοινωνική θέση που κατέχουν οι έφηβοι μέσα στις ομάδες που σχηματίζουν. Έχουν αναγνωριστεί διάφορες κατηγορίες ως προς την κοινωνική θέση. Τα δημοφιλή άτομα είναι αρεστά σε όλους. Τα αμφιλεγόμενα είναι αρεστά σε κάποιους και σε κάποιες, άλλα όχι σε κάποιους άλλους και κάποιες άλλες. Τα απομονωμένα άτομα είναι τα άτομα τα οποία οι περισσότεροι και οι περισσότερες τους αντιπαθούν. Τέλος, τα παραμελημένα άτομα δεν είναι ούτε αρεστά ούτε αντιπαθή, αλλά πιο πολύ ξεχασμένα, καθώς έχουν πολύ χαμηλή κοινωνική θέση ώστε κανένας και καμία να μην ασχολείται μαζί τους (Feldman, 2019). Οι δημοφιλείς και οι αμφιλεγόμενοι έφηβοι και οι δημοφιλείς και αμφιλεγόμενες έφηβες κατέχουν υψηλή θέση μέσα σε μια ομάδα, έχουν περισσότερους φίλους και περισσότερες φίλες και είναι λιγότερο μοναχικοί και μοναχικές (Closson, 2009). Από την άλλη, οι απομονωμένοι και παραμελημένοι έφηβοι και οι απομονωμένες και παραμελημένες έφηβες κατέχουν χαμηλή θέση μέσα σε μια ομάδα, έχουν λιγότερους φίλους και φίλες, και αισθάνονται περισσότερο μοναξιά (Feldman, 2019).

Στη συνέχεια, ένας από τους παράγοντες που επηρεάζει την κοινωνική ανάπτυξη των εφήβων και συνεπώς τις διαπροσωπικές σχέσεις που αναπτύσσουν οι τελευταίοι και οι τελευταίες είναι οι σχέσεις που αναπτύσσουν μέσα στο οικογενειακό περιβάλλον και οι οποίες εξελίσσονται με γρήγορους ρυθμούς. Μέσα στο οικογενειακό περιβάλλον δημιουργούνται συγκρούσεις που οφείλονται στους νέους ρόλους, με τους οποίους πρέπει να προσαρμοστούν τόσο οι γονείς όσο και οι έφηβοι και οι έφηβες. Οι έφηβοι και οι έφηβες αναζητούν περισσότερη αυτονομία, ανεξαρτησία και αίσθηση ότι οι ελέγχουν την ζωή τους. Παρότι οι γονείς γνωρίζουν ότι αυτό είναι μέρος της ανάπτυξης των εφήβων, στην πραγματικότητα δυσκολεύονται να τους δώσουν την αυτονομία που ζητούν, χρησιμοποιώντας διάφορες δικαιολογίες. Για παράδειγμα, όταν είναι να πάνε οι έφηβοι ή οι έφηβες σε ένα πάρτι χωρίς παρουσία ενηλίκων, οι γονείς μπορεί να πουν ότι εμπιστεύονται τα παιδιά τους αλλά όχι τα άλλα πρόσωπα που θα είναι εκεί (Feldman, 2019).

Ολοκληρώνοντας, ακόμη ένας παράγοντας που επηρεάζει την κοινωνική ανάπτυξη των εφήβων και συνεπώς τις διαπροσωπικές σχέσεις που οι τελευταίοι αναπτύσσουν είναι το φύλο. Στην μέση παιδική ηλικία, τα κορίτσια κάνουν παρέα με κορίτσια και τα αγόρια με αγόρια. Αυτό αλλάζει, όταν τα δύο φύλα μπαίνουν στην ήβη, και οι ομάδες αγοριών και κοριτσιών αρχίζουν να προσεγγίζουν η μία την άλλη, καθώς αρχίζουν να βρίσκουν τις ετερόφυλες προσωπικότητες ενδιαφέρουσες. Είναι η περίοδος στην οποία κορίτσια και αγόρια πάνε σε μικτούς χορούς, πάρτι, δημιουργούν ομάδες στις οποίες συμμετέχουν και τα δύο φύλα, ενώ συνάπτουν και ερωτικούς δεσμούς (Feldman, 2019).

1.3 Η ανάπτυξη κατά την ενήλικη ζωή

1.3.1 Κινητική ανάπτυξη

Η ενήλικη ζωή χωρίζεται στην πρώιμη, τη μέση και την ύστερη ενήλικη ζωή. Ξεκινώντας με την πρώιμη ενήλικη ζωή (από τα 20 ως τα 40), τα άτομα αυτής της ηλικίας συνήθως χαρακτηρίζονται ως υγιή, εύρωστα και γεμάτα ενέργεια. Είναι η ηλικιακή περίοδος, στην οποία οι ψυχοκινητικές δεξιότητες βρίσκονται στο αποκορύφωμά τους, καθώς οι πρώιμοι ενήλικες αντιδρούν πολύ γρήγορα, είναι πιο δυνατοί και προβαίνουν σε άρτιο συντονισμό χεριού-ματιού, καλύτερα από οποιαδήποτε άλλη ηλικιακή περίοδο (Feldman, 2019).

Αναφορικά με την μέση ενήλικη ζωή (από τα 40 ως τα 65), ο χρόνος αντίδρασης μειώνεται. Βέβαια οι μεσήλικες συνεχίζουν να είναι καλοί οδηγοί και έτσι αντιδρούν καλά σε ενδεχόμενα ατυχήματα, αλλά αυτό οφείλεται στην χρόνια εξάσκηση τους (Feldman, 2019).

Στην ύστερη ενήλικη ζωή (από τα 65 ως τον θάνατο), οι σωματικές αλλαγές είναι πιο προφανείς από ποτέ. Κατά την ηλικιακή αυτή περίοδο, ο χρόνος αντίδρασης είναι ακόμη πιο μειωμένος και έτσι οι ηλικιωμένοι χρειάζονται περισσότερο χρόνο για να σηκώσουν το τηλέφωνο που χτυπάει (Der & Deary, 2006).

1.3.2 Γνωστική ανάπτυξη

Περνώντας στην γνωστική ανάπτυξη της πρώιμης ενήλικης ζωής, ο Piaget υποστηρίζει ότι ο τρόπος σκέψης των ατόμων, αφού αυτά περάσουν την εφηβική ηλικία, σε ποιοτικό επίπεδο, είναι αυτός που θα τους ακολουθεί στο υπόλοιπο της ζωής τους. Μπορεί τα άτομα να αποκτούν όλο και πιο πολλές πληροφορίες, αλλά ο τρόπος με τον οποίο σκέφτονται παραμένει σχετικά σταθερός (Siegler, 2002).

Η Labouvie-Vief, από την άλλη, επισημαίνει ότι η σκέψη στην πρώιμη ενήλικη ζωή αλλάζει ποιοτικά, και ότι το στάδιο του Piaget δεν είναι επαρκές, ώστε οι νεαροί ενήλικες να αντιμετωπίσουν τις καινούργιες απαιτήσεις με τις οποίες έρχονται αντιμέτωποι. Η κοινωνία αλλάζει ραγδαία, τα άτομα αναζητούν ποια πορεία θα ακολουθήσουν, και έτσι από μόνη της η λογική σκέψη δεν επαρκεί, καθώς χρειάζεται δίπλα της και η πρακτική εμπειρία, οι ηθικές επιλογές και οι αξίες. Η Labouvie-Vief υποστηρίζει ότι τα άτομα κατά την πρώιμη ενήλικη ζωή έρχονται αντιμέτωπα με αμφιλεγόμενες καταστάσεις και ότι η σκέψη τους πρέπει να είναι εξελιγμένη ώστε να τις αντιμετωπίσουν ορθά, ενώ ο τρόπος σκέψης τους είναι υποκειμενικός. Για αυτό, προβαίνουν σε αξιολόγηση δεδομένων βασιζόμενα στις προσωπικές τους αξίες και πεποιθήσεις. Για την Labouvie-Vief, τα άτομα κατά την πρώιμη ενήλικη ζωή εμφανίζουν μετατυπική σκέψη, δηλαδή αντιλαμβάνονται ότι τα προβλήματα μπορούν να αντιμετωπιστούν και με σχετικούς τρόπους εκτός από απόλυτους (Feldman, 2019).

Αναφορικά με την γνωστική ανάπτυξη στην μέση ενήλικη ζωή, πολλοί άνθρωποι σε ηλικία 40 χρόνων διακατέχονται από ανησυχία μήπως γίνονται λιγότερο ικανοί νοητικά από ότι όταν ήταν νεότεροι (Feldman, 2019). Οι έρευνες δείχνουν ότι ορισμένες ικανότητες των μέσων ενηλίκων, όπως η λεκτική μνήμη, φθίνουν, ενώ άλλες, όπως η λεκτική ικανότητα, αυξάνονται και μετά παραμένουν σταθερές για το υπόλοιπο της ζωής (Schaie, 1994). Οι Baltes et.al (2006) επισημαίνουν ότι η γνωστική ανάπτυξη στην μέση ενήλικη ζωή παραμένει σταθερή, γιατί τα άτομα μπορεί να χάνουν κάποιες ικανότητες λόγω βιολογικής εξασθένησης, αλλά αντισταθμίζουν το έλλειμα αυτό, επειδή επικεντρώνονται σε κάποιες συγκεκριμένες

δεξιότητες, όπως τις επαγγελματικές, τις οποίες έχουν ήδη αναπτύξει και συνεχίζουν να διαθέτουν λόγω εμπειρίας και εξάσκησης.

Κλείνοντας με τη γνωστική ανάπτυξη, στην ύστερη ενήλικη ζωή, κάποιες γνωστικές ικανότητες μειώνονται και κάποιες άλλες παραμένουν σταθερές, και σε αυτό συμβάλλει η πλαστικότητα της νοητικής ικανότητας, η οποία μπορεί και διατηρείται με ερεθίσματα, εξάσκηση και κίνητρα. Η μνήμη σε αυτή την ηλικία φθίνει, αλλά αυτή η μείωση αφορά κατά κύριο λόγο τη βραχύχρονη μνήμη και τη μνήμη επεισοδίων. Αξιοσημείωτο είναι ότι τα ηλικιωμένα άτομα έχουν τη δυνατότητα να εισέρχονται στην τριτοβάθμια εκπαίδευση και να συνδιαλέγονται με νεότερα μυαλά (Feldman, 2019).

1.3.3 Συναισθηματική ανάπτυξη

Σύμφωνα με τον Arnett (2000), στη πρώιμη ενήλικη ζωή, τα άτομα ξεκινούν να συνειδητοποιούν ότι πλέον είναι ενήλικες, πλήρη μέλη της κοινωνίας, και ότι έχουν θεμελιώδεις ευθύνες. Πολλοί άνθρωποι σε αυτή την ηλικιακή περίοδο συνάπτουν ερωτικές σχέσεις. Θεμελιώδης στην πρώιμη ενήλικη ζωή θεωρείται και η οικειότητα. Σε αυτή την ηλικιακή περίοδο, τα χρήματα και τα υλικά αγαθά δεν αποτελούν τον κυριότερο παράγοντα ευτυχίας. Οι έρευνες των Bergsma και Ardelt (2012) και των Bojanowska και Zalewska (2015) έδειξαν ότι η ευτυχία στους πρώιμους ενήλικους πηγάζει κατά κύριο λόγο από την ανάπτυξη ανεξαρτησίας, επάρκειας, αυτοεκτίμησης και καλών διαπροσωπικών σχέσεων. Οι πρώιμοι ενήλικες λένε ότι ήταν ευτυχείς στη ζωή τους όταν βρήκαν εργασία, δημιούργησαν μια βαθιά συναισθηματική σχέση και μετακόμισαν σε ένα δικό τους σπίτι. Άρα, η ικανοποίηση ψυχολογικών αναγκών είναι πιο βασική από οτιδήποτε άλλο. Οι πρώιμοι ενήλικες έχουν έντονο ενδιαφέρον και για την επαγγελματική τους πορεία (Feldman, 2019).

Κατά τους αναπτυξιακούς ψυχολόγους, η μέση ενήλικη ζωή αποτελεί μια περίοδο στην οποία τα άτομα βιώνουν συνεχή ψυχολογική ανάπτυξη (Feldman, 2019). Κάποια από αυτά προσπαθούν να περάσουν τις αξίες και τις γνώσεις τους στη νέα γενιά, ενώ κάποια άλλα θεωρούν ότι πλέον δεν έχουν κάτι άλλο να προσφέρουν και νιώθουν πλήξη (Feldman, 2019· Penningroth & Scott, 2012). Σε αυτή την ηλικιακή περίοδο, τα άτομα βιώνουν αλλαγές στην εξωτερική τους εμφάνιση και αυτό μπορεί να τους οδηγήσει σε κρίση μέσης ηλικίας, η οποία οδηγεί σε μια κατάσταση συνεχών οδυνηρών και αποδιοργανωμένων ερωτηματικών και αμφισβητήσεων. Δηλαδή, τα άτομα στη μέση ενήλικη ζωή αναστοχάζονται πάνω σε γεγονότα που δεν τους έφεραν την επιθυμητή ικανοποίηση και πάνω στο πώς μπορούν να αλλάξουν τα

λάθη του παρελθόντος (Levinson, 1992). Αναφορικά με την προσωπικότητα των μέσων ενηλίκων, τα ατομικά χαρακτηριστικά, όπως η κοινωνικότητα, το άγχος και τα ενδιαφέροντα, παραμένουν σχετικά σταθερά. Αυτό τουλάχιστον έδειξε η έρευνα των McCrae και Costa (2003), που έδειξε ότι οι τα άτομα που ήταν στοργικά στα 20 τους ήταν στοργικά και στα 50 τους. Βέβαια ορισμένες πτυχές της προσωπικότητας μπορεί να αλλάξουν ως αντίδραση σε γεγονότα που μπορεί να αναταράξουν την ζωή των ανθρώπων, όπως μια ασθένεια ή ένας θάνατος (Iveniuk et al., 2014).

Τελειώνοντας με την ύστερη ενήλικη ζωή, ο Erikson υποστηρίζει ότι κάποια άτομα κατά την περίοδο αυτή νιώθουν ικανοποιημένα με τον εαυτό τους και κάποια άλλα νιώθουν ανικανοποίητα, με αποτέλεσμα να οδηγούνται σε κατάθλιψη και θυμό για αυτά που δεν έκαναν (Feldman, 2019). Από την άλλη, ο Peck (1968) υποστηρίζει ότι οι ηλικιωμένοι προσπαθούν να επαναπροσδιορίσουν τις αξίες τους πέρα από την εργασία τους, προσπαθούν να ξεπεράσουν τις σωματικές τους αδυναμίες και να συμφιλιωθούν με την ιδέα του θανάτου. Ο Levinson (1992) υποστηρίζει ότι, επειδή οι ύστεροι ενήλικες παύουν να είναι στο προσκήνιο, αυτό μπορεί να τους δυσκολέψει. Από την άλλη, όμως, αποτελούν πηγή στήριξης για τους νεότερους. Οι ύστεροι ενήλικες έχουν τη τάση να αναπολούν τη ζωή τους και από την μια αυτό μπορεί να τους προκαλέσει σύγχυση, καθώς θυμούνται άσχημα γεγονότα, αλλά, από την άλλη, μπορεί να τους προσφέρει οφέλη, γιατί μπορεί να καταφέρουν να λύσουν προβλήματα που τόσα χρόνια τους ταλάνιζαν (Latorre et al., 2015).

Σημαντικό για την ύστερη ενήλικη ζωή είναι και το πώς βλέπουν τα άτομα τον εαυτό τους. Αν έχουν μια θετική εικόνα για τον εαυτό τους, τότε νιώθουν αισιόδοξοι. Αν, όμως, έχουν αρνητική εικόνα για τον εαυτό τους τότε νιώθουν απαισιόδοξοι (Levy, 2003). Τα άτομα κατά την ύστερη ενήλικη ζωή παραμένουν ικανοποιημένα αν συνεχίζουν να κάνουν αυτά που έκαναν κατά τη μέση ενήλικη ζωή και αν συνεχίζουν να εμπλέκονται σε κοινωνικές δραστηριότητες (Rebok et al., 2014). Η καλή σωματική και ψυχική υγεία, σε συνδυασμό με την οικονομική ευχέρεια και τα αισθήματα ανεξαρτησίας, αυτονομίας και ελέγχου της ζωής ικανοποιούν την αυτοπεποίθηση των ηλικιωμένων σε μεγάλο βαθμό (Charles & Carstensen, 2010).

1.3.4 Κοινωνική ανάπτυξη

Στην πρώιμη ενήλικη ζωή, η ανάπτυξη διαπροσωπικών σχέσεων αποτελεί θεμελιώδες κομμάτι. Οι σχέσεις φιλίας είναι πολύ σημαντικές για τα περισσότερα άτομα, γιατί έτσι νιώθουν ότι

ανήκουν κάπου (Rice, 1999). Επιλέγουν φίλους με βάση το αν αυτοί ζουν σε κοντινή απόσταση και αν έχουν συχνή επαφή, ώστε να νιώθουν ότι έχουν κάποιον ή κάποια για συντροφιά και για βοήθεια, αν προκύψει ανάγκη. Επίσης, επιλέγουν φίλους με βάση την ομοιότητα, δηλαδή αν έχουν κοινές πεποιθήσεις, ιδέες και ενδιαφέροντα (Preciado et al., 2012). Επιπλέον, επιλέγουν ως φίλους άτομα που είναι εχέμυθα, αφοσιωμένα, συναισθηματικά, υποστηρικτικά, και ειλικρινή και που έχουν χιούμορ (Bellmor et. al, 2012).

Σημαντικές σχέσεις σε αυτή την ηλικιακή περίοδο είναι και οι ερωτικές, που επηρεάζουν την κοινωνική ανάπτυξη των πρώιμων ενηλίκων. Τα άτομα κατά την πρώιμη ενήλικη ζωή αναζητούν και επιλέγουν συντρόφους, τους οποίους πρώτα ελέγχουν ως προς το αν πληρούν κάποια χαρακτηριστικά τα οποία επιθυμούν, όπως είναι, για παράδειγμα, η εξωτερική εμφάνιση, η παρόμοια ηλικία και το μορφωτικό επίπεδο. Επίσης, η κοινωνική ανάπτυξη σε αυτή την ηλικιακή περίοδο επηρεάζεται από το γεγονός ότι οι πρώιμοι ενήλικες γίνονται γονείς, γεγονός που επιφέρει ανάμεικτα συναισθήματα και διαφοροποίηση ρόλων, ευθυνών και προτεραιοτήτων (Feldman, 2019).

Περνώντας στη μέση ενήλικη ζωή, η κοινωνική ανάπτυξη επηρεάζεται από τις διαπροσωπικές σχέσεις που αλλάζουν μέσα στο οικογενειακό περιβάλλον. Τα περισσότερα άτομα μέχρι τα 40 έχουν παντρευτεί και νιώθουν ικανοποιημένα από το γάμο τους. Αλλά πάλι χωρίζουν λόγω ποικίλων παραγόντων, όπως, λόγου χάριν, της απιστίας ή του γεγονότος ότι δεν περνάνε μαζί τόσο χρόνο όσο περνούσαν όταν ήταν νεότεροι. Τα άτομα κατά την πρώιμη ενήλικη ζωή έχουν να αντιμετωπίσουν στις σχέσεις τους την αναχώρηση των παιδιών τους από το σπίτι, αλλά και ένα νέο φαινόμενο, αυτό των παιδιών μπουμέρανγκ, δηλαδή των παιδιών που επιστρέφουν στο σπίτι ενώ είχαν φύγει, επειδή δεν μπορούν να βρουν δουλειά και τα λεφτά που έχουν στην διάθεση τους είναι λίγα ώστε να δυσκολεύονται να τα βγάλουν πέρα οικονομικά. Επίσης, τα άτομα κατά την πρώιμη ενήλικη ζωή έχουν πολλές υποχρεώσεις απέναντι στους δικούς τους ηλικιωμένους γονείς, τους οποίους συνήθως πρέπει να φροντίζουν. Σημαντική αλλαγή σε αυτή την ηλικιακή περίοδο είναι ότι τα άτομα γίνονται και παππούδες ή γιαγιάδες (Feldman, 2019).

Τελειώνοντας, ως προς την κοινωνική ανάπτυξη στην ύστερη ενήλικη ζωή, οι φιλικές σχέσεις είναι πολύ σημαντικές και σε αυτή την ηλικιακή περίοδο. καθώς αποτελούν πηγή υποστήριξης και συντροφιάς. Οι φίλοι και οι φίλες έχουν την τάση να αντιλαμβάνονται τα συναισθήματα και τα προβλήματα των συνομήλικων ηλικιωμένων καλύτερα από οποιοδήποτε άλλο άτομο. Επίσης, η κοινωνική ανάπτυξη των ηλικιωμένων επηρεάζεται από τις σχέσεις με

τα αδέρφια, τα παιδιά, τα εγγόνια και τα δισέγγονα που αποτελούν πηγή παρηγοριάς για τους περισσότερους ηλικιωμένους (Feldman, 2019).

1.4 Οι απόψεις για την ανάπτυξη

Δεν κατέχουν όλοι οι άνθρωποι αυτήν την επιστημονική γνώση σε σχέση με τις διάφορες ηλικιακές περιόδους. Στην πραγματικότητα, οι άνθρωποι συχνά έχουν τις δικές τους θεωρίες σε σχέση με τα διάφορα ψυχολογικά φαινόμενα, και οι θεωρίες αυτές καθοδηγούν συχνά τη συμπεριφορά τους. Ο Plaks (2017) υποστηρίζει ότι οι άρρητες θεωρίες (implicit theories) αποτελούν πρωταρχικές πεποιθήσεις αναφορικά με τα χαρακτηριστικά και τις ιδιότητες τόσο των ανθρώπων όσο και των αντικειμένων. Ο Runco (2014) επισημαίνει ότι αυτές οι θεωρίες υποστηρίζονται από γονείς, εκπαιδευτικούς και άλλους ανθρώπους που δεν έχουν ερευνητικό υπόβαθρο. Στην πραγματικότητα, αυτές οι θεωρίες οδηγούν σε προσδοκίες και, με τη σειρά τους, αυτές οι προσδοκίες οδηγούν σε πραγματικές συμπεριφορές (Runco, 2014). Για παράδειγμα, οι περισσότεροι ενήλικες ελπίζουν ότι μέχρι τα 65 έτη θα έχουν βγει στη σύνταξη. Συνέπεια αυτής της θεωρίας είναι ότι, όταν φτάνουν σε αυτή την ηλικία, συχνά το πρώτο πράγμα που κάνουν είναι να αφήσουν την δουλειά τους για να γίνουν συνταξιούχοι. Οι Robins και Pals (2002) επισημαίνουν ότι οι άρρητες θεωρίες που υποστηρίζουν οι άνθρωποι μπορεί να είναι σταθερές μέσα στο πέρασμα του χρόνου, αλλά μπορεί και να αλλάξουν, μέσα από την κατάλληλη διδασκαλία και την έκθεση σε διάφορες σχολές σκέψης. Αυτό δείχνει ότι αυτές οι θεωρίες, εκτός από σταθερές, είναι και δυναμικές (Carr et al., 2012).

Περιορισμένες έρευνες έχουν μελετήσει τις άρρητες θεωρίες των ανθρώπων σε σχέση με τα βασικά χαρακτηριστικά των ηλικιακών περιόδων της μέσης παιδικής ηλικίας, της εφηβείας και της ενήλικης ζωής. Για παράδειγμα, η έρευνα των Lachman, Lewkowicz, Marcus και Peng (1994) μελέτησε τις απόψεις 121 πρώιμων, μέσων και ύστερων ενηλίκων για αλλαγές που θεωρούν ότι συμβαίνουν κατά την μέση ενήλικη ζωή στην σωματική, ψυχική και κοινωνική λειτουργία. Διερευνώντας τις απόψεις αυτές, η ερευνητική ομάδα κατέληξε στο συμπέρασμα ότι τα ερευνώμενα άτομα περίμεναν πως η μέση ενήλικη ζωή περιλαμβάνει πολλές ευθύνες, αυξημένο άγχος σε διάφορους τομείς, περιορισμένο ελεύθερο χρόνο και πολλές ικανότητες, όπως η ικανότητα χειρισμού του άγχους. Η έρευνα των Lachman et al. (1994) έδειξε ότι τα ερευνώμενα άτομα πίστευαν πως η μέση ενήλικη ζωή έχει απώλειες που αφορούν κυρίως το σωματικό πεδίο, λόγω αλλαγών στην εξωτερική εμφάνιση, αλλά και κέρδη που αφορούν το ψυχολογικό και κοινωνικό πεδίο, καθώς τα άτομα κατά τη μέση ενήλικη ζωή μπορούν να ελέγξουν τα συναισθήματά τους, και ότι σαν ηλικιακή ομάδα την σέβονται

ιδιαίτερα. Αυτά τα ευρήματα είναι ιδιαίτερα σημαντικά, γιατί προβάλλουν απόψεις που μπορεί να επηρεάσουν τη συμπεριφορά, τις σκέψεις και τα συναισθήματα των ανθρώπων απέναντι σε μια ηλικιακή ομάδα.

Στη συνέχεια, εξαίρεση στην έλλειψη ερευνητικού ενδιαφέροντος για τις απόψεις των ανθρώπων σε σχέση με τα βασικά χαρακτηριστικά των παιδιών, των εφήβων και των ενηλίκων αποτελεί η εκτενής έρευνα που έχει διερευνήσει τις απόψεις των νέων ανθρώπων για τα κριτήρια ενηλικίωσης και η πολύ περιορισμένη έρευνα που έχει μελετήσει τις απόψεις των γονέων νέων ανθρώπων για τα κριτήρια ενηλικίωσης. Σε αυτές τις έρευνες, βασικό σημείο εστίασης είναι η μελέτη των κριτηρίων που θεωρούν οι άνθρωποι ότι χρειάζεται να ικανοποιεί ένας άνθρωπος για να μπορεί να θεωρηθεί ενήλικας. Η έρευνα σε σχέση με αυτό το ερώτημα ξεκίνησε μετά τη δημοσίευση της εργασίας του Arnett (2000), ο οποίος υποστήριξε ότι πρέπει να ρωτάμε τους ανθρώπους τι είναι για αυτούς ενηλικίωση, αντί να ακούμε μόνο τι λένε οι σχετικές επιστήμες, γιατί οι κοινωνίες αλλάζουν γρήγορα και έτσι γρήγορα αλλάζουν και οι ίδιοι οι άνθρωποι και οι απόψεις τους.

Από την εκτενή έρευνα για τις απόψεις των νέων ανθρώπων για τα κριτήρια ενηλικίωσης, εδώ εστιάζουμε στις σχετικές έρευνες που έχουν λάβει χώρα στην Ελλάδα. Οι έρευνες αυτές είναι των Galanaki και Leontopoulou (2017), Galanaki και Sideridis (2019), Petrogiannis (2011) και Vleioras (2021). Η έρευνα των Galanaki και Leontopoulou (2017) μελέτησε τα κριτήρια που θεωρούν οι άνθρωποι ότι καθιστούν κάποιον ενήλικα, τα αναπτυξιακά χαρακτηριστικά της αναδυόμενης ενηλικίωσης και τις απόψεις για το μέλλον μεταξύ 784 φοιτητών και φοιτητριών ηλικίας 17,5 ως 27,5 ετών. Η έρευνα κατέληξε στο συμπέρασμα ότι, σύμφωνα με τις φοιτήτριες και τους φοιτητές, τα κριτήρια που καθιστούν κάποιο άτομο ενήλικα είναι η συμμόρφωση με τους κανόνες και οι οικογενειακές δεξιότητες (Galanaki & Leontopoulou, 2017).

Η έρευνα των Galanaki και Sideridis (2019) μελέτησε τις διαστάσεις της αναδυόμενης ενηλικίωσης, τα κριτήρια για την ενηλικίωση και την ανάπτυξη ταυτότητας μεταξύ των νέων, σε 814 φοιτητές και φοιτήτριες. Η έρευνα κατέληξε στο συμπέρασμα ότι, σύμφωνα με τις φοιτήτριες και τους φοιτητές, κάποιος άνθρωπος θεωρείται ενήλικας, όταν αποδέχεται την ευθύνη για τις συνέπειες των πράξεων του, όταν αποφεύγει τη διάπραξη μικροεγκλημάτων, όπως ο βανδαλισμός και η κλοπή καταστημάτων, και όταν λαμβάνει ανεξάρτητες αποφάσεις (Galanaki & Sideridis, 2019).

Η έρευνα του Petrogiannis (2011) μελέτησε τις αντιλήψεις για τη μετάβαση στην ενηλικίωση σε 183 φοιτητές και φοιτήτριες της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης. Η έρευνα κατέληξε στο συμπέρασμα ότι, σύμφωνα με τις φοιτήτριες και τους φοιτητές, ένα άτομο θεωρείται ενήλικα, όταν δεν εξαρτάται οικονομικά από τους γονείς του, όταν μένει μόνο του και όταν έχει οικογενειακές ικανότητες, δηλαδή όταν είναι ικανό να διευθύνει μόνο του ένα νοικοκυριό. Σύμφωνα με την έρευνα αυτή, ένα άτομο θεωρείται επίσης ενήλικο, όταν συμμορφώνεται με τους κοινωνικούς κανόνες, δηλαδή δεν μεθάει και δεν κάνει χρήση ουσιών, και όταν έχει αλληλεξάρτηση με άλλα άτομα, δηλαδή προβαίνει σε μακροχρόνιες σχέσεις αγάπης ή δεσμεύεται ισόβια με κάποιο άλλο άτομο. Επίσης, ένα άτομο θεωρείται ενήλικο, όταν έχει βιολογικές αλλαγές, δηλαδή μπορεί να τεκνοποιήσει, όταν αλλάζει κοινωνικούς ρόλους, για παράδειγμα παντρεύεται και κάνει παιδιά, και τέλος, όταν έχει πραγματοποιήσει χρονολογικές μεταβάσεις, όπως το να έχει συμπληρώσει τα 18 έτη και να μπορεί να οδηγήσει αυτοκίνητο (Petrogiannis, 2011).

Η έρευνα του Vleioras (2021) μελέτησε τα κριτήρια που χρησιμοποιούν οι αναδυόμενοι ενήλικες και οι γονείς τους για να ορίσουν κάποιον ως ενήλικα. Στη έρευνα συμμετείχαν 73 άτομα που διένυαν την αναδυόμενη ενηλικίωση και ένας από τους γονείς αυτών. Η έρευνα κατέληξε στο συμπέρασμα ότι τα πιο βασικά κριτήρια για να θεωρηθεί κάποιος ενήλικας, τόσο στο μυαλό των αναδυόμενων ενηλίκων όσο και των γονιών τους, είναι να δέχεται τις συνέπειες των πράξεων του, να αποφεύγει τα μικροεγκλήματα και να μην οδηγεί όταν πίνει (Vleioras, 2021).

Πέρα από την έρευνα του Vleioras (2021) που ήδη αναφέρθηκε, υπάρχουν δύο ακόμα έρευνες οι οποίες μελετούν τις απόψεις των γονέων νέων ανθρώπων για το τι είναι η ενηλικίωση. Οι έρευνες αυτές είναι των Nelson et al. (2007) και Nelson et al. (2013). Η έρευνα του Nelson et al. (2007) διερεύνησε τα κριτήρια που καθιστούν ένα άτομο ενήλικα σε άτομα 18 ως 25 ετών και τους γονείς τους στην Αμερική. Στην έρευνα συμμετείχαν 392 ανύπαντροι φοιτητές και φοιτήτριες και τουλάχιστον ένας από τους γονείς τους. Η έρευνα ανέδειξε διαφορετικά κριτήρια ενηλικίωσης μεταξύ των μητέρων, των πατέρων και των αναδυόμενων ενηλίκων. Οι Nelson et al. (2013) πραγματοποίησαν έρευνα σχετική με τα κριτήρια ενηλικίωσης, σε άτομα 18 ως 23 ετών και τους γονείς αυτών στην Κίνα. Στην έρευνα, συμμετείχαν 92 ανύπαντροι φοιτητές και φοιτήτριες μαζί με τουλάχιστον έναν από τους γονείς τους. Η έρευνα κατέληξε στο συμπέρασμα πως τα κριτήρια ενηλικίωσης μεταξύ των μητέρων, των πατέρων και των αναδυόμενων ενηλίκων ήταν διαφορετικά.

Από τα παραπάνω, φαίνεται ότι οι έρευνες που έχουν πραγματοποιηθεί στην Ελλάδα με θέμα τα κριτήρια ενηλικίωσης έχουν καταλήξει σε αντίστοιχα ευρήματα. Για παράδειγμα, όλες οι έρευνες συμφωνούν στο κριτήριο ότι για να θεωρηθεί κάποιο άτομο ενήλικας δεν θα πρέπει να πίνει, να οδηγεί μεθυσμένο, ή να κλέβει, θα πρέπει δηλαδή ουσιαστικά να υπακούει στους κοινωνικούς κανόνες που προτάσσονται από την κοινωνία. Ωστόσο, στις έρευνες υπάρχουν και κάποια άλλα ευρήματα, τα οποία διαφέρουν από έρευνα σε έρευνα. Για παράδειγμα, στην έρευνα του Petrogiannis (2011), αναφέρεται ότι ένα κριτήριο για να θεωρηθεί ένα άτομο ενήλικας είναι η δέσμευση που κάνει με άλλα άτομα, κάτι που δεν αναφέρεται στις άλλες έρευνες. Από την άλλη, οι έρευνες που έχουν γίνει στο εξωτερικό δείχνουν ότι υπάρχει ασυμφωνία ανάμεσα στα μέλη της οικογένειας σχετικά με το ποια κριτήρια καθιστούν ένα άτομο ενήλικο. Επομένως, είναι φανερό ότι μεταξύ των ερευνών, δεν υπάρχει απόλυτη συμφωνία ως προς το ποια είναι τελικά τα κριτήρια που καθιστούν ένα άτομο ενήλικα, καθώς οι απόψεις των ανθρώπων άλλοτε συγκλίνουν και άλλοτε διαφέρουν.

Κεφάλαιο 2 - Μέθοδος

2.1 Στόχος και ερευνητικά ερωτήματα

Η παρούσα έρευνα έχει ως στόχο να διερευνήσει τις απόψεις μητέρων παιδιών μέσης παιδικής ηλικίας για το τι είναι η μέση παιδική ηλικία, τι είναι η εφηβεία και τι είναι η ενήλικη ζωή. Ο συγκεκριμένος στόχος είναι σημαντικός, γιατί, όπως ήδη αναφέρθηκε, οι άνθρωποι συχνά έχουν τις προσωπικές τους απόψεις ή πεποιθήσεις σε σχέση με τα χαρακτηριστικά των παιδιών, των εφήβων και των ενηλίκων και αυτές οι απόψεις ή πεποιθήσεις επηρεάζουν το πώς οι άνθρωποι βλέπουν τους ανθρώπους διαφόρων ηλικιών και το τι προσδοκίες έχουν από αυτούς. Με βάση τον παραπάνω στόχο, τα ερευνητικά ερωτήματα της εργασίας αυτής είναι τα εξής:

- Πώς ορίζουν οι μητέρες με παιδιά στην μέση παιδική ηλικία την παιδική ηλικία, πώς την εφηβεία και πώς την ενήλικη ζωή;
- Σε τι διαφέρουν και σε τι μοιάζουν οι ορισμοί που δίνουν οι μητέρες για τις τρεις ηλικιακές περιόδους;

2.2 Μέθοδος

Όπως αναφέρει ο Bryman (2017), στην κοινωνική έρευνα, οι ερευνητές και οι ερευνήτριες, όταν ασχολούνται με ζητήματα μεθοδολογίας, έχουν να επιλέξουν ανάμεσα στο αν θα

πραγματοποιήσουν ποσοτική έρευνα ή ποιοτική έρευνα. Στην παρούσα εργασία, επιλέχθηκε η ποιοτική έρευνα, η οποία αφορά το πώς τα άτομα ερμηνεύουν φαινόμενα του κοινωνικού κόσμου και βοηθά τους ερευνητές και τις ερευνήτριες να αποκτήσουν μια πιο σύνθετη κατανόηση του θέματος που ερευνούν μέσα από την άμεση επαφή με τα άτομα που συμμετέχουν στην έρευνα (Bryman, 2017· Ίσαρη & Πουρκός, 2015). Επομένως, η ποιοτική μέθοδος κρίνεται η πιο κατάλληλη μέθοδος για τη συγκεκριμένη έρευνα, καθώς ζητούμενο αποτελούν οι απόψεις που έχουν οι συμμετέχουσες για ένα φαινόμενο.

Η συνέντευξη αποτελεί ένα από τα πιο διαδεδομένα εργαλεία συλλογής δεδομένων. Στην συνέντευξη, οι ερευνώμενοι και οι ερευνώμενες καλούνται να απαντήσουν μια σειρά ερωτημάτων που τους τίθενται από τους ερευνητές και τις ερευνήτριες (Τσιώλης, 2018). Το ζητούμενο είναι να αποκαλυφθεί τι σκέφτονται οι ερευνώμενοι και οι ερευνώμενες σχετικά το θέμα που ερευνάται και να συγκριθούν οι μεταξύ τους απόψεις. Η συνέντευξη μπορεί να λάβει διάφορες μορφές: τη δομημένη, την ημιδομημένη και την ελεύθερη συνέντευξη (Bryman, 2017). Στην παρούσα εργασία, επιλέχθηκε η ημιδομημένη συνέντευξη εξαιτίας της ευελιξίας που την χαρακτηρίζει κατά την διατύπωση ερωτημάτων (Robson, 2010). Ο Bryman (2017) αναφέρει ότι, στην ημιδομημένη συνέντευξη, υπάρχουν κάποιες προκαθορισμένες ερωτήσεις σχετικές με το θέμα που ερευνάται και οι οποίες αποτελούν τον οδηγό της συνέντευξης. Οι ερευνώμενοι και οι ερευνώμενες καλούνται να απαντήσουν ελεύθερα σε αυτές τις ερωτήσεις, αλλά μπορούν να δώσουν επίσης και διευκρινήσεις, μετά από σχετικές διευκρινιστικές ερωτήσεις από τους ερευνητές ή τις ερευνήτριες.

2.3 Σχεδιασμός της έρευνας

2.3.1 Οι συμμετέχουσες

Στην παρούσα εργασία συμμετείχαν 20 μητέρες ηλικίας από 27 ως 47 ετών (Μ.Ο. = 38, Τ.Α. = 5,7). Οι μητέρες εντοπίστηκαν με τη μέθοδο της χιονοστιβάδας (Bryman, 2017). Σχετικά με τα δημογραφικά χαρακτηριστικά των μητέρων, ως προς τον τόπο διαμονής τους, οι 13 (65%) μητέρες διέμεναν σε αγροτικές περιοχές, ενώ οι 7 (35%) σε αστικά κέντρα. Ως προς την οικογενειακή τους κατάσταση, οι 19 (95%) ήταν έγγαμες και η μία (5%) ήταν ανύπαντρη. Επίσης, οι 3 (15%) είχαν από ένα παιδί, οι 12 (60%) είχαν από δύο παιδιά, και οι 5 (25%) είχαν από τρία παιδιά. Ως προς το μορφωτικό τους επίπεδο, οι 7 (35%) δήλωσαν ότι είχαν ολοκληρώσει τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση, οι 3 (15%) είχαν αποφοιτήσει από κάποιο ΙΕΚ ή ιδιωτική σχολή, και οι 10 (50%) είχαν ολοκληρώσει την τριτοβάθμια εκπαίδευση. Τέλος, ως προς την εργασιακή τους κατάσταση, οι 6 (30%) ασχολούνταν με τα οικιακά και οι 14 (70%) εργάζονταν και εκτός σπιτιού.

2.3.2 Συνέντευξη

Το πρωτόκολλο της συνέντευξης περιλάμβανε δύο μέρη. Το πρώτο αφορούσε τα δημογραφικά χαρακτηριστικά των μητέρων. Οι μητέρες ρωτήθηκαν για το φύλο, την ηλικία, το μορφωτικό επίπεδο, την εργασιακή κατάσταση, την οικογενειακή κατάσταση, και τον αριθμό, το φύλο και την ηλικία των παιδιών τους. Το δεύτερο μέρος αφορούσε τις βασικές ερωτήσεις του υπό διερεύνηση θέματος. Αρχικά, ειπώθηκε στις μητέρες ότι «Οι άνθρωποι ορίζουν την παιδική ηλικία, την εφηβεία και την ενήλικη ζωή με διάφορους τρόπους». Μετά από αυτό τέθηκαν τα εξής ερωτήματα στις μητέρες: «Εσείς πώς ορίζετε την παιδική ηλικία; Πότε θα λέγατε ότι ένα άτομο είναι παιδί;». Έπειτα, οι μητέρες κλήθηκαν να απαντήσουν στα ερωτήματα για την εφηβεία: «Εσείς πώς ορίζεται την εφηβεία; Πότε θα λέγατε ότι ένα άτομο είναι έφηβο;». Ολοκληρώνοντας με την ενήλικη ζωή, οι μητέρες ρωτήθηκαν: «Πώς ορίζετε την ενήλικη ζωή; Πότε θα λέγατε ότι ένα άτομο είναι ενήλικο;». Στις περιπτώσεις που οι μητέρες δυσκολεύονταν να απαντήσουν, η ερευνήτρια τις παρότρυνε να σκεφτούν πράγματα, όπως το πώς κάνουμε φίλους ή με τι ασχολούμαστε στον ελεύθερο χρόνο μας στις διάφορες ηλικίες. Τελειώνοντας, οι μητέρες ρωτήθηκαν για το αν είχαν κάτι άλλο να μοιραστούν για την έρευνα («Έχετε κάτι άλλο να μοιραστείτε μαζί μας;») και για το πώς τους φάνηκε η συνέντευξη («Πώς σας φάνηκε η συνέντευξη;»).

2.3.3 Διαδικασία

Η πρώτη επικοινωνία με τις συμμετέχουσες έγινε μέσω αποστολής γραπτού μηνύματος στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης. Η ερευνήτρια ενημέρωνε τις συμμετέχουσες για το θέμα της έρευνας, τον τρόπο διεξαγωγής (είτε εξ αποστάσεως είτε δια ζώσης, ανάλογα με το τι ήθελαν οι ίδιες οι συμμετέχουσες), την εκτιμώμενη χρονική διάρκεια της συνέντευξης και το πλαίσιο στο οποίο διεξάγεται η έρευνα (δηλαδή ότι η έρευνα διεξάγεται στο πλαίσιο της πτυχιακής εργασίας από την ερευνήτρια στο πλαίσιο των προπτυχιακών σπουδών της στο Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας). Αφού οι μητέρες συμφωνούσαν ότι θέλουν να συμμετάσχουν στην έρευνα, ορίζονταν ο χώρος και ο χρόνος διεξαγωγής της συνέντευξης. Στις περιπτώσεις όπου οι συνεντεύξεις έγιναν δια ζώσης, το μέρος ορίζονταν με βάση τη διευκόλυνση των μητέρων, ενώ στις περιπτώσεις όπου οι μητέρες προτιμούσαν οι συνεντεύξεις να γίνουν εξ αποστάσεως, τότε ορίζονταν η ώρα επικοινωνίας και η ερευνήτρια καλούσε τις μητέρες στο τηλέφωνο.

Η επικοινωνία άρχιζε με μία φιλική κουβέντα με τις μητέρες και μία εισαγωγή για το θέμα της έρευνας. Έπειτα, η ερευνήτρια έδινε σε όλες τις μητέρες το έντυπο ενημέρωσης και

ενυπόγραφης συγκατάθεσης και, αφού αυτές συμφωνούσαν με τους όρους και τις προϋποθέσεις, υπέγραφαν το έντυπο και άρχιζε η διαδικασία της συνέντευξης. Στις εξ αποστάσεως συνεντεύξεις, το έντυπο αποστέλλονταν στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης με τις μητέρες να το επεξεργάζονται μέσω word, ώστε να δηλώσουν την συγκατάθεση τους βάζοντας τα αρχικά των ονομάτων τους. Μετά την ολοκλήρωση των συνεντεύξεων, η ερευνήτρια ευχαριστούσε τις μητέρες για τον χρόνο που διέθεσαν. Η καταγραφή ήχου των συνεντεύξεων που έγιναν δια ζώσης έγινε με τη χρήση κινητού τηλεφώνου, ενώ στις εξ αποστάσεως συνεντεύξεις η καταγραφή του ήχου έγινε με τη χρήση ηλεκτρονικού υπολογιστή. Οι συνεντεύξεις διήρκεσαν περίπου από πέντε ως δεκαπέντε λεπτά.

2.4 Ανάλυση

Η θεματική ανάλυση αποτέλεσε τη μέθοδο ανάλυσης δεδομένων που χρησιμοποίησε η ερευνήτρια. Σύμφωνα με τις Braun και Clarke (2006), η θεματική ανάλυση αφορά στην εύρεση, την ανάλυση και την αναφορά θεμάτων που υπάρχουν μέσα στα δεδομένα που συλλέγονται. Η θεματική ανάλυση αφορά ένα ευέλικτο και χρήσιμο εργαλείο έρευνας, το οποίο προσφέρει μια πλούσια περιγραφή των δεδομένων και συμβάλει στο να παρουσιαστούν τα δεδομένα που συλλέγονται με λεπτομέρεια. Αυτή η ανάλυση προτείνεται, γιατί βοηθά στο να αναγνωριστούν, να οργανωθούν και να κατανοηθούν επαναλαμβανόμενα μοτίβα νοήματος που υπάρχουν μέσα σε ένα σύνολο δεδομένων. Η ερευνήτρια έχει μεν τη δυνατότητα να εντοπίσει πολλαπλά μοτίβα νοήματος εντός των δεδομένων της, αλλά πρέπει να εστιάσει σε αυτά που είναι σχετικά με το θέμα το οποίο ερευνά (Braun & Clarke, 2012). Όπως αναφέρεται από τις Braun και Clarke (2006), η θεματική ανάλυση στοχεύει στο να δημιουργηθεί μια αναλυτική καταγραφή κωδικών (codings) και θεμάτων (themes) που απορρέουν από τις συνεντεύξεις. Κατά τις Braun και Clarke (2012), οι κωδικοί αποτελούν κατασκευές και αφορούν το νόημα που δίνει η ερευνήτρια σε ένα συγκεκριμένο τμήμα δεδομένων. Ο Τσιώλης (2018) αναφέρει ότι τα θέματα αποτελούν πιο γενικές κατασκευές σε σχέση με τους κωδικούς, προέρχονται από την επεξεργασία και την συγχώνευση των κωδικών και αφορούν ένα επαναλαμβανόμενο μοτίβο νοήματος. Επίσης, ο Τσιώλης (2018) επισημαίνει πως η θεματική ανάλυση δεν αποτελεί μια διαδικασία ταξινόμησης των δεδομένων, αλλά μια διαδικασία στην οποία η ερευνήτρια εντοπίζει μοτίβα νοημάτων μέσα στα δεδομένα που συνέλεξε, τα οποία οργανώνει και στα οποία δίνει ένα νόημα. Η ανάλυση έχει ως κύριο στόχο να αναδείξει νέες οπτικές ενός φαινομένου και όχι μόνο να επιβεβαιώσει ήδη γνωστά συμπεράσματα από την βιβλιογραφία.

Στην παρούσα εργασία, η θεματική ανάλυση κρίθηκε η πιο κατάλληλη μέθοδος, διότι ήταν πιο εύκολη να προσεγγιστεί από την ερευνήτρια και λόγω της ευελιξίας που την χαρακτηρίζει. Το πρώτο βήμα για την ανάλυση των απαντήσεων ήταν η απομαγνητοφώνηση των συνεντεύξεων. Μετά την ολοκλήρωση της απομαγνητοφώνησης, η ερευνήτρια συνέχισε με την κωδικοποίηση των δεδομένων. Η κωδικοποίηση των συνεντεύξεων έγινε με συγκεκριμένο τρόπο και κάθε νέο περιεχόμενο που προέκυπτε εντασσόταν στους ήδη υπάρχοντες κωδικούς. Στη συνέχεια, η ερευνήτρια οργάνωσε τους κωδικούς σε θέματα.

2.5 Ζητήματα δεοντολογίας

Μια πολύ σημαντική πτυχή που πρέπει να απασχολεί όλους τους ερευνητές και τις ερευνήτριες κατά την διεξαγωγή μιας έρευνας είναι τα ζητήματα δεοντολογίας. Όπως αναφέρουν οι Hopf (2004) και Traianou (2014), τα ζητήματα δεοντολογίας αφορούν τη σχέση των ερευνητών και των ερευνητριών με τους ερευνώμενους και τις ερευνώμενες και, συγκεκριμένα το πώς οι ερευνητές και οι ερευνήτριες θα πρέπει να αντιμετωπίζουν τους ερευνώμενους και τις ερευνώμενες κατά την διεξαγωγή της έρευνας. Σημαντικό είναι, όταν διεξάγεται η έρευνα, οι συμμετέχοντες και οι συμμετέχουσες να έχουν ενημερωθεί πλήρως για το σκοπό αυτής, να έχουν συμφωνήσει να συμμετέχουν στην έρευνα, να γνωρίζουν ότι τα στοιχεία τους θα παραμείνουν ανώνυμα και να γνωρίζουν πώς θα χρησιμοποιηθούν τα δεδομένα που θα δώσουν (Ισαρη & Πουρκός, 2015). Για τα παραπάνω, ο ερευνητής ή η ερευνήτρια πρέπει να πάρει τη συγκατάθεση τόσο του φορέα, υπό την αιγίδα του οποίου γίνεται η έρευνα, όσο και των ατόμων που θα συμμετέχουν στην ερευνητική διαδικασία.

Προκειμένου να διεξαχθεί η παρούσα έρευνα, η ερευνήτρια πήρε άδεια από τη Γενική Συνέλευση του Παιδαγωγικού Τμήματος Δημοτικής Εκπαίδευσης μετά από θετική εισήγηση της Επιτροπής Ηθικής και Δεοντολογίας του Τμήματος. Κατόπιν επικοινωνίας με τις μητέρες, τους δόθηκε ένα έγγραφο ενημέρωσης και ενυπόγραφης συγκατάθεσης. Το έγγραφο αυτό υπογράφηκε από όλες τις μητέρες. Οι συνεντεύξεις πραγματοποιήθηκαν, μετά τη λήψη της ενυπόγραφης συγκατάθεσης.

Κεφάλαιο 3. Αποτελέσματα

3.1. Πώς ορίζουν οι μητέρες την παιδική ηλικία;

Οι απαντήσεις στα ερωτήματα «Εσείς πώς ορίζετε την παιδική ηλικία; Πότε θα λέγατε ότι ένα άτομο είναι παιδί;» μπορούν να ομαδοποιηθούν σε έξι θέματα, τα ακόλουθα: Ηλικία, Σχέσεις

με συνομηλικούς και συνομήλικες, Σχέσεις με γονείς, Εξωσχολικές δραστηριότητες, Ασχολίες σχετικές με το σχολείο και Άλλες απαντήσεις. Τα θέματα αυτά παρουσιάζονται παρακάτω μαζί με παραδείγματα των αντίστοιχων απαντήσεων. Κάποιες απαντήσεις μπορεί να αντιστοιχούν σε περισσότερα από ένα θέματα.

Το θέμα **Ηλικία** περιλαμβάνει απαντήσεις που αφορούν τη χρονική διάρκεια της παιδικής ηλικίας. Για παράδειγμα, σε αυτό το θέμα, εντάσσονται απαντήσεις, όπως οι ακόλουθες: «Εκεί, μέχρι τα δώδεκα, θεωρούνται παιδιά» (M3), «Παιδί είναι μέχρι έκτη δημοτικού» (M13), «Παιδί μέχρι την ηλικία των δώδεκα, όσο και το δημοτικό δηλαδή» (M14), «Μέχρι τα έξι -εφτά, παιδιά.» (M16) και «Παιδιά, μέχρι τα δεκατέσσερα» (M19).

Το θέμα **Σχέσεις με συνομηλικούς και συνομήλικες** περιλαμβάνει απαντήσεις σχετικές με το πώς επιλέγουν τα παιδιά τους φίλους και τις φίλες τους, το πώς δημιουργούνται οι φιλίες και το πώς μέσα από τις φιλίες που δημιουργούν τα παιδιά ξεκινά η κοινωνικοποίηση τους. Για παράδειγμα, σε αυτό το θέμα, εντάσσονται απαντήσεις, όπως οι ακόλουθες: «Τα παιδιά κάνουν φίλους μέσα από κοινά ενδιαφέροντα και τον κοινωνικό περίγυρο, δηλαδή, σχολείο, φροντιστήρια, γειτονιά» (M4), «Φίλοι αρχικά μέσα από τις παρέες των γονιών, κοινωνικοποιούνται μέσα από εκεί» (M7), «Τα παιδιά στο δημοτικό συνήθως ακολουθούνε το πιο δημοφιλές της τάξης» (M13), «Φίλους μέσα από το σχολείο κάνουμε, δηλαδή πλησιάζουμε μέσα από παιχνίδια, από τα θρανία τον διπλανό τους. Αλλά δεν μπορώ να πω ότι έχει διαμορφωθεί κάποιος κολλητός ή μια κολλητή φίλη, είναι μια παρέα όλοι μαζί» (M17) και «Τα παιδιά κάνουνε φίλους μέσα από το σχολείο, τις εξωσχολικές δραστηριότητες, τα παιδιά φίλων και συγγενών της οικογένειας» (M20).

Το θέμα **Σχέσεις με γονείς** περιλαμβάνει απαντήσεις που αφορούν τις σχέσεις που έχουν αναπτύξει τα παιδιά με τους γονείς τους. Για παράδειγμα, σε αυτό το θέμα, εντάσσονται απαντήσεις, όπως οι ακόλουθες: «Τα παιδιά έχουν ανάγκη άμεση από τον γονιό» (M1), «Τα μικρά με τους γονείς καλή σχέση, φιλική, είναι πιο κοντά στους γονείς, πιο τρυφερά, πιο αγκαλιτσες» (M13), «Δύσκολη η σχέση των παιδιών με των γονιών σε αυτή την ηλικία» (M18), «Παιδιά με τους γονείς σχέση εξάρτησης και αγάπης» (M19) και «Η σχέση των γονέων με τα παιδιά προσπαθούμε όσο μπορούμε να είναι δεμένα με τους γονείς, να υπάρχει αγάπη, ειλικρίνεια, εμπιστοσύνη, υπομονή, υποστήριξη ως προς τα παιδιά» (M20).

Το θέμα **Εξωσχολικές δραστηριότητες** περιλαμβάνει απαντήσεις που αφορούν τις ασχολίες των παιδιών εκτός σχολείου, στον ελεύθερο χρόνο τους. Για παράδειγμα, σε αυτό το θέμα, εντάσσονται απαντήσεις, όπως οι ακόλουθες: «Τα παιδιά ασχολούνται με κατασκευές και

με αθλήματα» (M2), «Τα παιδιά στον ελεύθερο τους χρόνο θα παίξουν, να δούνε κάποια παιδικά» (M11), «Στο ελεύθερο χρόνο διάβασμα, ζωγραφίζουνε, διαβάζουνε βιβλία, η μεγάλη γράφει ποιήματα, ο μικρός ζωγραφίζει, και έχουμε και τα κινητά. Και εξωσχολικές δραστηριότητες, αυτά είναι αθλητισμός και χορός» (M17), «Στο ελεύθερο χρόνο παίζουν με τους φίλους τους, και δυστυχώς αφιερώνουν πάρα πολύ χρόνο στα ηλεκτρονικά παιχνίδια πλέον» (M19) και «Το παιδιά στον ελεύθερο τους χρόνο έχουν το μυαλό στο παιχνίδι» (M20).

Το θέμα **Ασχολίες σχετικές με το σχολείο** περιλαμβάνει απαντήσεις που αφορούν τη σύνδεση των παιδιών με το σχολείο. Για παράδειγμα, «Τα παιδιά στην παιδική ηλικία από ότι έχω δει εγώ κατά κύριο λόγο ας πούμε είναι πάρα πολύ απασχολημένα με το σχολείο, το διάβασμα μετά το σχολείο» (M3), «Ο γιος μου, αν δεις τι ορθογραφία γράφει, θα σου πέσουν τα μαλλιά, δηλαδή διαιρέσεις, προβλήματα, πολλαπλασιασμούς, κλίνουν ρήματα, τα πάντα, όχι 10 λέξεις ή 20 και τέλος δύο τρεις σελίδες ορθογραφία» (M5), «Θα ασχοληθούν με τα μαθήματα τους, θα διαβάσουνε» (M11), «Διαβάζει πάρα πολύ η κόρη μου» (M14) και «Τα παιδιά στον ελεύθερο τους χρόνο έχουν το μυαλό στο παιχνίδι, παρ' όλα αυτά τα πιέζουμε να διαβάσουν» (M20).

Το θέμα **Άλλες απαντήσεις** περιλαμβάνει απαντήσεις των μητέρων που δεν μπορούσαν να ενσωματωθούν σε κάποιο από τα παραπάνω θέματα αλλά και που εμφανίστηκαν σχετικά λίγες φορές, ώστε να μη δικαιολογείται η δημιουργία χωριστού θέματος. Παραδείγματα τέτοιων απαντήσεων είναι τα εξής: «Τα παιδιά όσο εύκολα κλαίνε άλλο τόσο γελάνε, έντονη αλλαγή συναισθημάτων» (M1), « Παιδιά από τον τρόπο σκέψης και τη χρήση λόγου.» (M1), «Είναι παιδί για πάντα ένας άνθρωπος» (M2), «Είναι δηλαδή κάποια πράγματα που δεν μπορεί να κάνει μόνο του για αυτό και θεωρείται παιδική ηλικία, δεν είναι ως πούμε να πάει να μαγειρέψει, υπάρχουν κάποιοι κίνδυνοι που δεν έχει ας πούμε ακόμη ένα παιδί καταλάβει ότι από εδώ μπορεί να καώ, οπότε αναγκαστικά ας πούμε δεν μπορεί να αυτοεξυπηρετηθεί 100%» (M3), «Εγώ δηλαδή τώρα που έχω δύο παιδιά βλέπω διαφορά στην μία κόρη με την άλλη, βλέπω διαφορά και ηλικιακά και στα πάντα» (M6), «Η παιδική ηλικία είναι διαφορετική στα κορίτσια από τα αγόρια» (M15).

3.2. Πώς ορίζουν οι μητέρες την εφηβική ηλικία;

Οι απαντήσεις στα ερωτήματα «Εσείς πώς ορίζετε την εφηβεία; Πότε θα λέγατε ότι ένα άτομο είναι έφηβο;» μπορούν να ομαδοποιηθούν σε εννέα θέματα, τα ακόλουθα: Ηλικία, Σχέσεις με συνομηλικούς και συνομήλικες, Σχέσεις με γονείς, Εξωσχολικές δραστηριότητες, Ασχολίες σχετικές με το σχολείο, Ενδιαφέροντα, Προσωπικές σχέσεις, Συναισθήματα και συμπεριφορές

και Άλλες απαντήσεις. Τα θέματα αυτά παρουσιάζονται παρακάτω μαζί με παραδείγματα των αντίστοιχων απαντήσεων.

Το θέμα **Ηλικία** περιλαμβάνει απαντήσεις που αφορούν την χρονική διάρκεια της εφηβείας. Για παράδειγμα, σε αυτό το θέμα, εντάσσονται απαντήσεις, όπως οι ακόλουθες: «Η εφηβεία είναι μετά τις πρώτες τάξεις του γυμνασίου» (M2), «Από τα δεκατρία και μετά πιστεύω» (M6), «Από τα δώδεκα ένα άτομο έφηβο» (M10), «Θεωρώ εκεί δώδεκα-δεκατρία μπαίνουνε στην εφηβεία» (M13) και «Ένα άτομο είναι έφηβο, θα μπορούσε να ξεκινήσει η προεφηβεία και στα δέκα, και στα έντεκα και να τελειώσει και στα δεκαοκτώ» (M20).

Το θέμα **Σχέσεις με συνομηλίκους και συνομήλικες** περιλαμβάνει απαντήσεις σχετικές με το πώς και το από πού προκύπτουν οι φίλοι και οι φίλες των εφήβων, το πόσο σημαντικές είναι οι φιλικές σχέσεις σε αυτή την ηλικία, και το πώς μέσω των φίλων οι έφηβοι επηρεάζονται, συγκρίνονται και κοινωνικοποιούνται. Για παράδειγμα, σε αυτό το θέμα, εντάσσονται απαντήσεις, όπως οι ακόλουθες: «Με τους φίλους πιο χαλαροί νομίζω, προτιμούν τους φίλους σε εκείνη την φάση της ζωής τους» (M2), «Οι έφηβοι συγκρίνουν με τους άλλους τι κινητό έχουν, τι ρούχα φοράνε, τι κινητά έχουν και παρασύρονται από τις παρέες» (M12), «Οι έφηβοι κάνουνε κλίκες, δεν επενδύουν συναισθηματικά σε έναν φίλο ή μία φίλη, κάνουν μια ομάδα για να αντιμετωπίσουν μία άλλη ομάδα» (M17), «Φίλους στα πάρτι- στα φροντιστήρια και στο σχολείο και μέσα από τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης» (M19) και «Οι φίλοι είναι πάρα πολύ σημαντικοί για τους εφήβους, βρίσκουν την ταυτότητα τους μέσα από εκεί, εξερευνούν τον εαυτό τους, την προσωπικότητα τους, κοινωνικοποιούνται» (M20).

Το θέμα **Σχέσεις με γονείς** περιλαμβάνει απαντήσεις που αφορούν τις σχέσεις που έχουν δημιουργήσει οι έφηβοι και οι έφηβες με τους γονείς τους και τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν και οι δύο ηλικιακές ομάδες σε αυτή την περίοδο. Για παράδειγμα, σε αυτό το θέμα, εντάσσονται απαντήσεις, όπως οι ακόλουθες: «Τα προβλήματα του είναι το εάν του φτάνει το χαρτζιλίκι» (M1), «Με τους γονείς υπάρχει μια κόντρα θεωρώ, πιο απόμακροι από τους γονείς» (M2), «Οι έφηβοι αρχίζουν λίγο και θέλουν να είναι να είναι πιο ανεξάρτητοι είναι λογικό αυτής της ηλικίας» (M7), «Η εφηβεία δύσκολα να χειριστεί από τους γονείς γιατί είναι πολύ λεπτή περίοδος στην ζωή του παιδιού» (M12), και «Κάνουν τις μικρές επαναστάσεις τους για να διεκδικήσουν χώρο και παραπάνω δικαιώματα ανάλογα την ηλικία» (M20).

Το θέμα **Εξωσχολικές δραστηριότητες** περιλαμβάνει απαντήσεις που αφορούν τις ασχολίες των εφήβων εκτός σχολικού ωραρίου και σχολικού περιβάλλοντος, δηλαδή στον ελεύθερο χρόνο τους. Για παράδειγμα, σε αυτό το θέμα, εντάσσονται απαντήσεις, όπως οι

ακόλουθες: «Κοίταξε, ο έφηβος θα βγει και βόλτα με την παρέα του, θα πάνε σε ένα McDonalds, θα βγούνε στην αγορά να δούνε ρουχαλάκια, αλλάζουν λίγο τα ενδιαφέροντα εκεί πέρα, bowling, σινεμά αυτά»

(M3), «Οι έφηβοι τώρα στο ελεύθερο χρόνο βλέπουμε ότι ξεκινάνε τις καφετέριες, ή μαζεύονται τα αγόρια σε μεγαλύτερες ομάδες, συζητάνε, πάει το παιχνίδι, δεν παίζουν ποδόσφαιρο που μαζευόταν» (M8), «Οι έφηβοι στον ελεύθερο τους χρόνο είναι με το κινητό» (M13), «Στον ελεύθερο χρόνο, ασχολούνται με το διαδίκτυο» (M16), και «Στον ελεύθερο τους χρόνο, παίζουν παιχνίδια στον υπολογιστή δυστυχώς, και στην καλύτερη περίπτωση αφιερώνουν χρόνο σε κάποιο άθλημα κάποια εξωσχολική δραστηριότητα ή βγαίνουν έξω με τους φίλους τους.» (M19).

Το θέμα **Ασχολίες σχετικές με το σχολείο** περιλαμβάνει απαντήσεις που αφορούν την αλλαγή σχολικής βαθμίδας και την ενασχόληση με το διάβασμα. Για παράδειγμα, σε αυτό το θέμα, εντάσσονται απαντήσεις, όπως οι ακόλουθες: «Οι έφηβοι δεν ξέρω αν έχουν και πολύ ελεύθερο χρόνο με διαβάσματα, φροντιστήρια και τα λοιπά, είναι μια περίεργη φάση, που τα παιδιά είναι πολύ με τα μαθήματα» (M2), «Όταν αρχίζουν τα παιδιά και αλλάζουν το σχολικό περιβάλλον, πάνε στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση, βλέπουν άλλα πράγματα, και κοινωνικά και εκπαιδευτικά και όλα αυτά, εκεί μπορούμε να πούμε το παιδί έχει μπει στην εφηβεία έτσι πιστεύω εγώ» (M7).

Το θέμα **Ενδιαφέροντα** περιλαμβάνει απαντήσεις που δείχνουν τι αρέσει στους εφήβους να κάνουν και πώς όταν μπαίνουν στην εφηβεία αλλάζουν οι συνήθειες που μπορεί να είχαν ως παιδιά. Για παράδειγμα, σε αυτό το θέμα, εντάσσονται απαντήσεις, όπως οι ακόλουθες: «Μαθαίνουν τον κόσμο, ανακαλύπτουν πράγματα» (M2), «Κοίταξε, ο έφηβος θα βγει και βόλτα με την παρέα του, θα πάνε σε ένα MC Donalds, θα βγούνε στην αγορά να δούνε ρουχαλάκια, αλλάζουν λίγο τα ενδιαφέροντα εκεί πέρα, bowling, σινεμά αυτά» (M3) και «Ένα άτομο έφηβο, όταν ξεφεύγουν τα ενδιαφέροντα του από τα παιδικά» (M4).

Το θέμα **Προσωπικές σχέσεις** περιλαμβάνει απαντήσεις που αφορούν τις σχέσεις που αρχίζουν να αναπτύσσουν οι έφηβοι με το αντίθετο φύλο. Για παράδειγμα, σε αυτό το θέμα, εντάσσονται απαντήσεις, όπως οι ακόλουθες: «Ο έφηβος χρησιμοποιεί βρισιές και φλερτάρει. Τα προβλήματα του είναι το εάν του φτάνει το χαρτζιλίκι ή εάν θα δεχτεί η κοπέλα που του αρέσει να γίνει το κορίτσι του» (M1) και «Ένα άτομο έφηβο όταν ξεφεύγουν τα ενδιαφέροντα του από τα παιδικά, δηλαδή έχει ανησυχίες για σχέσεις συναισθηματικές, ενδιαφέρον για το άλλο φύλο» (M4).

Το θέμα **Συναισθήματα και συμπεριφορές** περιλαμβάνει απαντήσεις που αφορούν συναισθήματα που βιώνουν οι έφηβοι και οι έφηβες και συμπεριφορές που εμφανίζουν. Για παράδειγμα, «Έχει νεύρα, θυμό, είναι αφηρημένος, οξύθυμος, αντιδραστικός, επηρεάζεται από τις παρέες και κάνει λάθος επιλογές. Χρησιμοποιεί βρισιές και φλερτάρει» (M1), «Δηλαδή μπορεί να είμαστε ήρεμοι και εκεί πέρα να γίνουμε, να αλλάξουμε ξαφνικά συμπεριφορά, και να έχουμε νεύρα, αλλάζουν γρήγορα δηλαδή οι διαθέσεις τους, βλέπω» (M14), «Οι έφηβοι είναι λίγο πιο απομονωμένοι νομίζω» (M16), «Οι έφηβοι ανώριμοι, μπορεί να είναι πιο ώριμη η σκέψη τους και αυτά, αλλά η συμπεριφορά τους ανώριμη» (M17) και «Ένα άτομο έφηβο όταν υπάρχει διακύμανση ορμονών, αλλαγή στην συμπεριφορά με τάση προς ανεξαρτησία, θυμός, πάνε ενάντια στην εξουσία- πράγματα που κάνουν οι μεγάλοι» (M19).

Το θέμα **Άλλες απαντήσεις** περιλαμβάνει απαντήσεις των μητέρων που δεν μπορούσαν να ενσωματωθούν σε κάποιο από τα παραπάνω θέματα και έτσι αποτέλεσαν μια ξεχωριστή ομάδα κατηγοριοποίησης. Για παράδειγμα, «Ένα άτομο έφηβο όταν θέλει να προσέχει την εξωτερική του εμφάνιση» (M4), «Νομίζω ότι η εφηβεία δεν φεύγει από τον άνθρωπο, ωριμάζει, στον καθένα διαφορετικά» (M5), «Δηλαδή όταν γνωρίζω παιδιά χωρισμένων γονιών είναι τελείως διαφορετικά, δεν μεγαλώνουν ποτέ, θέλουν πάντα να τραβάνε την προσοχή των γονιών τους» (M5), και «Βασικά την θεωρώ μία πολύ δύσκολη περίοδο, την εφηβεία, επειδή είπαμε είναι μια μεταβατική περίοδος όπου ένας έφηβος θεωρώ ότι περνάει έντονα έντονες σωματικές, θα έλεγα συναισθηματικές, κοινωνικές αλλαγές» (M12).

3.3. Πώς ορίζουν οι μητέρες την ενήλικη ζωή;

Οι απαντήσεις στα ερωτήματα «Εσείς πώς ορίζετε την ενήλικη ζωή; Πότε θα λέγατε ότι ένα άτομο είναι ενήλικο;» μπορούν να ομαδοποιηθούν σε εννέα θέματα, τα ακόλουθα: Ηλικία, Σχέσεις με συνομηλίκους και συνομήλικες, Δραστηριότητες, Προσωπικές σχέσεις, Εργασία και οικονομικές όψεις, Ανεξαρτησία και αυτονομία, Οικογένεια, Ωριμότητα και Άλλες απαντήσεις. Τα θέματα αυτά παρουσιάζονται παρακάτω μαζί με παραδείγματα των αντίστοιχων απαντήσεων.

Το θέμα **Ηλικία** περιλαμβάνει απαντήσεις που αφορούν την χρονική διάρκεια της ενήλικης ζωής. Για παράδειγμα, σε αυτό το θέμα, εντάσσονται απαντήσεις, όπως οι ακόλουθες: «Ενήλικο από τα 18 και πάνω τυπικά» (M4), «Από τα 18 και μετά» (M6), «Στα 20 ενήλικο εκεί» (M8), «Ενήλικο ένα άτομο μετά τα 20» (M17) και «Εννοείται ότι ένα άτομο είναι ενήλικο άμα φτάσει 18 χρονών» (M20).

Το θέμα **Σχέσεις με συνομηλίκους και συνομήλικες** περιλαμβάνει απαντήσεις που αφορούν το πώς επιλέγουν οι ενήλικες τους φίλους και τις φίλες τους, το από πού μπορεί να προέρχονται οι φίλοι και οι φίλες και το τι κάνουν στο πλαίσιο των φιλικών σχέσεων. Για παράδειγμα, «Φίλοι λίγο πιο, εγώ για να κάνω φιλία θέλω να τον επεξεργαστώ τον άλλον, θέλω να δω καλά στοιχεία στον άλλον για να τον εμπιστευτώ, πρέπει να με κερδίσει, να κάνει κάποια πράγματα για να μου κερδίσει την εμπιστοσύνη» (M6), «Φίλοι μέσα από κοινές παρέες, από την εργασίες τους, τα παιδιά που σπουδάζουν μέσα από το πανεπιστήμιο, κοινές γνωριμίες μέσω των σπουδών» (M7), «Φίλοι συνήθως μέσα από το κοινωνικό περιβάλλον που ζεις, και γνωρίζεις, και με συγγενικό περιβάλλον και με φίλους από τα παιδιά, ας πούμε γονείς από τα παιδιά» (M14), «Καφέ με φίλες» (M15), «Φίλοι πιο ξεκάθαρα, και λίγο αυθόρμητα, τύπου περνάμε καλά, μου κάνεις, είμαστε φίλοι» (M17), και «Οι ενήλικες δύσκολα να κάνουν καινούργιους φίλους, παρόλα αυτά στο εργασιακό περιβάλλον είναι πιθανόν να κάνεις φίλους, μέσω άλλων φίλων, σε κοινωνικές εξόδους» (M19).

Το θέμα **Δραστηριότητες** περιλαμβάνει απαντήσεις που αφορούν πράγματα που κάνουν οι ενήλικες στον ελεύθερο χρόνο τους. Για παράδειγμα, «Όταν είναι ανύπαντροι, έχουν περισσότερο ελεύθερο χρόνο και κάνουν περισσότερα πράγματα για εκείνους, ταξίδια, βόλτες, όταν είναι παντρεμένοι ασχολούνται κυρίως με την οικογένεια» (M2), «Στο ελεύθερο χρόνο, τους αρέσει η διασκέδαση, οι βόλτες, το διάβασμα, η μουσική, οι ταινίες, τα social media, η κοινωνική ζωή» (M4), «Ε, σαν ενήλικη, άρχισα να διαβάζω, να ακούω περισσότερες ειδήσεις, που πρώτα δεν με ένοιαζαν οι ειδήσεις και τι γίνεται στον κόσμο, περισσότερα ταξίδια» (M8), «Οι ενήλικες πάνε πολλά ταξίδια, αν έχουν τα χρήματα, διαβάζουν πολλά εξωσχολικά, δηλαδή μυθιστορήματα και λογοτεχνία, βόλτες και καμιά μπιρίμπα» (M9), και «Αν είναι νέοι, θα βγούνε έξω, θα πάνε στα μπαράκια κλαμπάκια, αν είναι πιο μεγάλοι, κάθονται σπίτι και βλέπουν τηλεόραση» (M17).

Το θέμα **Προσωπικές σχέσεις** περιλαμβάνει απαντήσεις που αφορούν το γεγονός πως ένα ενήλικο άτομο έχει ολοκληρωμένη ερωτική ζωή. Για παράδειγμα, «Έχει ερωτική ζωή, εργάζεται, αυτονομία, οικονομική άνεση, οδηγεί, βγαίνει, έχει παρέες και δεν παίζει πλέον» (M1) και «Οι ενήλικες στο ελεύθερο χρόνο είναι πιο πολύ, η ηλικία του έξω, του σινεμά, η ηλικία της βόλτας, η ηλικία της νυχτερινής ζωής πιο πολύ θα έλεγα η ηλικία της διασκέδασης, της σχέσης γιατί πλέον μιλάμε για ολοκλήρωση» (M12).

Το θέμα **Εργασία και Οικονομικές όψεις** περιλαμβάνει απαντήσεις που αφορούν την σύνδεση της ενήλικης ζωής με την έναρξη της εργασίας και την οικονομική άνεση που

προσφέρει η εργασία για τα προς το ζην. Για παράδειγμα, σε αυτό το θέμα, εντάσσονται απαντήσεις, όπως οι ακόλουθες: «Έχει προβλήματα, που εστιάζουν στην επιβίωση του, εάν θα έχει κάποια δουλειά που θα του προσφέρει τα προς το ζην», (M1), «Στις μέρες μας τους απασχολεί κυρίως το οικονομικό κομμάτι» (M1), «Είναι ενήλικο μόλις ξεκινήσει να δουλεύει, θεωρώ» (M2), «Το άλλο το οποίο θεωρώ πολύ σημαντικό, είναι η οικονομική ανεξαρτησία του ενήλικα, η σταθερή μόνιμη δουλειά που θα έχουνε και τα λοιπά» (M12) και «Ένα άτομο ενήλικο, όταν μπαίνει στην αγορά εργασίας» (M19).

Το θέμα **Ανεξαρτησία και Αυτονομία** περιλαμβάνει απαντήσεις που δείχνουν ότι ένα ενήλικο άτομο μπορεί να φροντίσει μόνο του τον εαυτό του και είναι ανεξάρτητο από την οικογένειά του. Για παράδειγμα, σε αυτό το θέμα, εντάσσονται απαντήσεις, όπως οι ακόλουθες: «έχει ερωτική ζωή, εργάζεται, αυτονομία...» (M1), «Σύμφωνα με τον χαρακτήρα τους, κάποιοι είναι πιο υπεύθυνοι, ανεξάρτητοι από την οικογένεια και θέλουν να κοιτάζουν πιο πολύ το μέλλον τους (έχουν ανησυχίες για αυτό)» (M4), «Αρχίζει και αναλαμβάνει ευθύνες, να μείνει μόνο του, να σπουδάσει, και το κάθε εξής» (M7), «Θεωρώ ότι είναι η απεξάρτηση, δηλαδή να φύγουν από το σπίτι του γονιού και να είναι ανεξάρτητα, να μένουνε μόνα τους, να έχουνε μια δικιά τους στέγη» (M12), και «Ένα άτομο ενήλικο, όταν μπαίνει στην αγορά εργασίας, και όταν φεύγει από το σπίτι του» (M19).

Το θέμα **Οικογένεια** περιλαμβάνει απαντήσεις που αφορούν το γάμο και τη δημιουργία οικογένειας. Για παράδειγμα, σε αυτό το θέμα, εντάσσονται απαντήσεις, όπως οι ακόλουθες: «Έχει προβλήματα για να κρατήσουν μια όμορφη οικογένεια ή να πάρουν την απόφαση να προχωρήσουν στον γάμο» (M1), «Η ενηλικίωση εγώ θεωρώ έρχεται όταν γίνεσαι γονέας και είναι σειρά σου να αναλάβεις» (M3), «Γιατί υπάρχουν και παιδιά που παντρεύονται στα 20», (M15) και «Οι ενήλικες στο ελεύθερο χρόνο αν δεν είναι φοιτητές, δουλεύουν, φροντίζουν τον χώρο που μένουνε, τον εαυτό τους αν είναι παντρεμένοι την οικογένεια τους, τα παιδιά τους, κάποιο χρόνο για τον εαυτό τους» (M20).

Το θέμα **Ωριμότητα** περιλαμβάνει απαντήσεις που περιγράφουν τα ενήλικα άτομα ως ώριμα καθώς και απαντήσεις που περιγράφουν καταστάσεις, οι οποίες οδηγούν ένα άτομο στο γίνει ώριμος. Για παράδειγμα, «Ένα παιδί είναι ενήλικο, εννοώντας δηλαδή ότι είναι αρκετά ώριμο, γιατί συνήθως ο ενήλικας είναι και ώριμος να αντιμετωπίσει καταστάσεις προβλήματα και αυτά» (M7), και «Λέμε ότι κάποιος ενηλικιώνεται από τα 18 αλλά παίζουν ρόλο πολύ και οι συνθήκες, δηλαδή τι βιώνει το κάθε παιδί, υπάρχουν παιδιά που είναι πιο ώριμα, άλλα παιδιά που βγαίνουν σε αυτή την ηλικία, στην εργασία και ωριμάζουν πιο γρήγορα» (M15).

Το θέμα **Άλλες απαντήσεις** περιλαμβάνει απαντήσεις των μητέρων που δεν μπορούσαν να ενσωματωθούν σε κάποιο από τα παραπάνω θέματα και έτσι αποτέλεσαν μια ξεχωριστή ομάδα κατηγοριοποίησης. Για παράδειγμα, «Έχει ερωτική ζωή... οδηγεί.» (M1), «Σύμφωνα με τον χαρακτήρα τους κάποιοι είναι πιο υπεύθυνοι, ανεξάρτητοι από την οικογένεια, και θέλουν να κοιτάζουν πιο πολύ το μέλλον τους (έχουν ανησυχίες για αυτό)» (M4), «Αλλά η καλύτερη ηλικία για μένα είναι από τα 30 μπορείς να κάνεις τα πάντα, έχεις το μυαλό, καταλαβαίνεις τα πάντα.» (M5), «Ένας ενήλικας αν πάρω παράδειγμα από μένα ρουφάει, θέλει να μάθει, θέλει να κάνει πράγματα, όσο πιο πολλά μπορεί, γιατί όλοι καταλαβαίνουν ότι είναι η καλύτερη ηλικία» (M5), «Ενήλικας είναι και παιδί που σπουδάζει» (M7) και «Είναι μια περίοδος θεωρώ η ενηλικίωση, μεγάλων θεωρώ μετασχηματισμών και μεταβάσεων» (M12).

3.4. Σε τι διαφέρουν και σε τι μοιάζουν οι ορισμοί που δίνουν οι μητέρες για τις τρεις ηλικιακές περιόδους;

Οι ορισμοί που δίνουν οι μητέρες για τις τρεις ηλικιακές περιόδους μπορούν να συγκριθούν ως προς τρεις διαστάσεις: τα θέματα που αναγνωρίστηκαν στις απαντήσεις τους, το περιεχόμενο των θεμάτων και τις συχνότητες εμφάνισης των θεμάτων.

3.4.1. Θέματα

Ως προς τα θέματα καθαυτά, υπάρχουν καταρχάς κάποια θέματα τα οποία προκύπτουν στους ορισμούς και των τριών ηλικιακών περιόδων. Έτσι, στους ορισμούς και των τριών ηλικιακών περιόδων, οι μητέρες αναφέρονται στις σχέσεις με τους συνομηλίκους και τις συνομήλικες, στις δραστηριότητες, και στην χρονική διάρκεια της κάθε περιόδου (θέμα Ηλικία). Επίσης, και στις τρεις ηλικιακές περιόδους, υπάρχουν απαντήσεις, οι οποίες εμφανίζονται σχετικά σπάνια, και έτσι δεν ομαδοποιούνται σε ένα χωριστό θέμα (θέμα Άλλες απαντήσεις). Κάποια θέματα εμφανίζονται στους ορισμούς της παιδικής και της εφηβικής ηλικίας, αλλά όχι στους ορισμούς της ενήλικης ζωής, ενώ κάποια άλλα θέματα αναφέρονται στους ορισμούς της εφηβικής ηλικίας και της ενήλικης ζωής, αλλά όχι στους ορισμούς της παιδικής ηλικίας. Συγκεκριμένα, στους ορισμούς της παιδικής και της εφηβικής ηλικίας, αναφέρονται τα θέματα των σχέσεων με γονείς και της ενασχόλησης με το σχολείο, τα οποία όμως δεν αναφέρονται στους ορισμούς της ενήλικης ζωής. Επίσης, στους ορισμούς της εφηβικής και της ενήλικης ζωής, αναφέρεται το θέμα των προσωπικών σχέσεων, ενώ αυτό το θέμα δεν αναφέρεται στους ορισμούς της παιδικής ηλικίας. Τέλος, κάποια θέματα αναφέρονται μόνο στην ενήλικη ζωή. Συγκεκριμένα, η ενήλικη ζωή ορίζεται με βάση την εργασία, την ωριμότητα, την ανεξαρτησία και την οικογένεια.

3.4.2. Περιεχόμενο θεμάτων

Μερικά θέματα εμφανίζονται σε πάνω από μία ηλικιακή περίοδο, αλλά διαφοροποιούνται ως προς το περιεχόμενό τους. Τα θέματα που εμφανίζονται μόνο σε μια ηλικιακή περίοδο δεν αναλύονται παρακάτω ως προς το περιεχόμενό τους, γιατί δεν προκύπτουν ομοιότητες και διαφορές. Ως προς το θέμα Σχέσεις με συνομήλικους και συνομήλικες, και στις τρεις ηλικίες οι μητέρες αναφέρουν ότι οι φίλοι και οι φίλες προκύπτουν από το σχολείο, τις δραστηριότητες, την γειτονιά. Διαφορές συναντάμε ως προς τον τρόπο που κάθε ηλικιακή ομάδα επιλέγει τους φίλους και τις φίλες. Σύμφωνα με τις μητέρες, στην παιδική ηλικία, οι φίλοι και οι φίλες επιλέγονται με βάση το βαθμό που είναι αρεστοί ή αρεστές, στην εφηβική ηλικία, με βάση τα πιστεύω τους, και στην ενήλικη ζωή, με βάση το πιθανό ταίριασμα ως προς την προσωπικότητά τους. Ως προς το θέμα Δραστηριότητες, και οι τρεις ηλικιακές ομάδες σερφάρουν στο διαδίκτυο και ασχολούνται με ηλεκτρονικές συσκευές, ενώ το παιχνίδι αναφέρεται μόνο στην παιδική ηλικία, οι καφετέριες μόνο στην εφηβεία και τα ταξίδια μόνο στην ενήλικη ζωή.

Ως προς το θέμα της Ηλικίας, συναντάμε μόνο διαφορές ως προς το περιεχόμενο, καθώς και οι τρεις ηλικίες ορίζονται με διαφορετικό χρονολογικό προσδιορισμό. Για παράδειγμα, η παιδική ηλικία κατά κάποιες μητέρες διαρκεί ως τα δώδεκα, η εφηβεία ξεκινά στα δεκατρία, και η ενήλικη ζωή στα είκοσι. Στο θέμα Άλλες απαντήσεις βλέπουμε ότι παιδική ηλικία και εφηβεία μοιάζουν, καθώς εμφανίζεται και στις δύο περιόδους η απάντηση ότι τα κριτήρια δεν ίδια για όλους και για όλες, αλλά διαφέρουν μεταξύ των παιδιών και των φύλων, ενώ στην ενήλικη ζωή δεν υπάρχει αντιστοίχιση διαφοροποίηση από τις μητέρες με τα κριτήρια να είναι καθολικά.

Ως προς το περιεχόμενο του θέματος Σχέσεις με γονείς, το οποίο εμφανίζεται στην παιδική ηλικία και στην εφηβεία, παρατηρούνται μόνο διαφορές. Σύμφωνα με τις απαντήσεις των μητέρων, στην παιδική ηλικία, τα παιδιά και οι γονείς έχουν πολύ καλή και φιλική σχέση, ενώ οι έφηβοι και οι έφηβες είναι απόμακροι και απόμακρες με τους γονείς και έχουν κόντρα μαζί τους. Το θέμα Ασχολίες σχετικές με το σχολείο, το οποίο εμφανίζεται στην παιδική και στην εφηβική ηλικία, περιλαμβάνει και στις δύο ηλικίες την ενασχόληση με το διάβασμα, αλλά διαφέρει ως προς τη σχολική βαθμίδα (Δημοτικό για την παιδική ηλικία, Γυμνάσιο για την εφηβεία). Τέλος, το θέμα Προσωπικές σχέσεις, το οποίο εμφανίζεται στην εφηβεία και την ενήλικη ζωή, παρουσιάζει διαφορετικό περιεχόμενο στις δύο ηλικιακές περιόδους. Για παράδειγμα, αναφέρεται από τις μητέρες ότι οι έφηβοι και οι έφηβες φλερτάρουν, ενώ οι ενήλικες έχουν ολοκληρωμένες σχέσεις.

3.4.3. Συχνότητες θεμάτων

Ως προς τις συχνότητες των θεμάτων, στον Πίνακα 1, βλέπουμε πως η παιδική ηλικία και η εφηβεία μοιάζουν ως προς το πρώτο και το δεύτερο συχνότερα αναφερόμενο θέμα (Σχέσεις με συνομηλίκους και συνομήλικες και Εξωσχολικές δραστηριότητες). Η ενήλικη ζωή μοιάζει επίσης με την παιδική ηλικία και την εφηβεία ως προς τα δύο συχνότερα αναφερόμενα θέματα, με τη διαφορά ότι η σειρά είναι διαφορετική. Βλέπουμε επίσης ότι η Ηλικία αναφέρεται τον ίδιο αριθμό φορών και στις τρεις ηλικιακές περιόδους. Το θέμα Άλλες απαντήσεις έχει σχετικά μεγάλη συχνότητα στην παιδική ηλικία και την εφηβεία, και σχετικά μικρή στην ενήλικη ζωή. Επίσης, το θέμα Σχέσεις με γονείς έχει περίπου την ίδια συχνότητα στην παιδική ηλικία και την εφηβεία. Το θέμα Ασχολίες σχετικές με το σχολείο έχει μεγαλύτερη συχνότητα στη παιδική ηλικία σε σχέση με την εφηβεία. Τέλος, το θέμα Προσωπικές σχέσεις εμφανίζεται στην εφηβεία και στην ενήλικη ζωή περίπου με την ίδια συχνότητα.

Συμπερασματικά, βλέπουμε ότι η παιδική ηλικία και η εφηβεία μοιάζουν αρκετά ως προς τις συχνότητες εμφάνισης των θεμάτων, ενώ η ενήλικη ζωή φαίνεται να διαφοροποιείται περισσότερο από τις άλλες δύο ηλικιακές περιόδους. Στη συζήτηση αυτή, είναι σημαντικό να υπενθυμιστεί ότι κάποια θέματα δεν εμφανίζονται παρά μόνο σε μία ηλικιακή ομάδα (π.χ., Συναισθήματα και συμπεριφορές).

Προσωπικές σχέσεις	0	4	2
Ενδιαφέροντα	0	4	0
Εργασία και Οικονομικές Όψεις	0	0	11
Οικογένεια	0	0	7
Ανεξαρτησία και Αυτονομία	0	0	6
Ωριμότητα	0	0	2

Πίνακας 1, Συχνότητα εμφάνισης των θεμάτων στην παιδική ηλικία, στην εφηβεία και στην ενήλικη ζωή

Κεφάλαιο 4 – Συζήτηση

4.1 Συζήτηση- Συμπεράσματα

Στην παρούσα εργασία μελετήθηκε το πώς ορίζουν οι μητέρες με παιδιά στη μέση παιδική ηλικία την παιδική ηλικία, την εφηβεία και την ενήλικη ζωή και ποιες είναι οι ομοιότητες και οι διαφορές που παρουσιάζουν αυτοί οι ορισμοί. Από την ανάλυση των απαντήσεων φάνηκε πως υπάρχουν τόσο ομοιότητες όσο και διαφορές στα θέματα με τα οποία καταπιάνονται οι μητέρες, στο περιεχόμενο των θεμάτων και στις συχνότητες αναφοράς των θεμάτων αυτών. Εξαιτίας του μεγάλου όγκου δεδομένων θα εστιάσουμε σε κάποια μόνο από τα ευρήματα, αυτά που ξεχωρίζουν.

Αρχίζοντας με το θέμα της **Ηλικίας**, οι μητέρες ορίζουν και τις τρεις ηλικίες με βάση τη χρονική τους διάρκεια, κάτι που έρχεται σε συμφωνία με την σχετική βιβλιογραφία, αφού και οι αναπτυξιακοί ψυχολόγοι για να διευκολυνθούν στην μελέτη της ζωής αναφέρονται ενδεικτικά στην έναρξη και λήξη της κάθε ηλικιακής περιόδου (Feldman, 2019). Στην πραγματικότητα, ωστόσο, είναι σημαντικό να τονιστεί ότι δεν υπάρχουν συγκεκριμένες ηλικίες που οριοθετούν την κάθε ηλικιακή περίοδο, αλλά σε κάθε ιστορική περίοδο ορίζεται με διαφορετικό τρόπο πόσο διαρκεί κάθε ηλικία. Αντίστοιχα, κάποιες μητέρες υποστηρίζουν πως η παιδική ηλικία διαρκεί μέχρι τα 12, κάτι που έρχεται σε συμφωνία με τη σύγχρονη βιβλιογραφία, ενώ κάποιες άλλες υποστηρίζουν πως διαρκεί μέχρι τα 14 ή και τα 15, ηλικία η οποία, κατά τη σύγχρονη βιβλιογραφία, αντιστοιχεί στην εφηβεία. Ως προς την εφηβεία, κάποιες μητέρες υποστηρίζουν πως αυτή ξεκινάει από τα 12, κάτι που έρχεται σε συμφωνία με την βιβλιογραφία, ενώ κάποιες άλλες υποστηρίζουν πως αρχίζει μετά τα 14 ή και 15, κάτι που δεν έρχεται σε συμφωνία με τη σχετική βιβλιογραφία (Berk, 2015·Feldman, 2019).

Για την ενήλικη ζωή, οι περισσότερες μητέρες υποστηρίζουν πως αρχίζει από τα 18 έτη, όπως αναφέρεται και από ένα μεγάλο μέρος της βιβλιογραφίας (π.χ., Feldman, 2019), ενώ κάποιες υποστηρίζουν πως αρχίζει είτε νωρίτερα, για παράδειγμα στα 17, είτε αργότερα, στα 30. Μελετώντας την βιβλιογραφία, πριν αρκετά χρόνια θεωρούνταν ότι τα 18 ήταν η αρχή της ενηλικίωσης. Από τον Arnett (2000) και μετά, έχει γίνει πολλή έρευνα για το πότε αρχίζει η ενήλικη ζωή, με τις απόψεις να διαφέρουν. Για παράδειγμα, ο Arnett (2000) είπε ότι την εφηβεία ακολουθεί η αναδυόμενη ενηλικίωση, η οποία διαρκεί από τα 18 ως τα 25 έτη, και ότι η ενήλικη ζωή ξεκινά αμέσως μετά, δηλαδή στα 25. Σε πιο σύγχρονες πηγές, αναφέρεται ότι η αναδυόμενη ενηλικίωση τελειώνει στα 29 (Mehta & Arnett, 2023). Επομένως, οι διαφορές στις απόψεις των μητέρων συμφωνούν με τη βιβλιογραφία, στην οποία δεν υπάρχει συμφωνία ως προς την ηλικία στην οποία αρχίζει η ενήλικη ζωή.

Περνώντας στο θέμα **Σχέσεις με συνομηλίκους**, σύμφωνα με τις απόψεις των μητέρων, οι κοινωνικές αλληλεπιδράσεις που αναπτύσσουν τα άτομα στις τρεις ηλικιακές περιόδους αλλάζουν. Αντίστοιχες αλλαγές αναφέρονται και στη σχετική βιβλιογραφία (Feldman, 2019). Κάποιες μητέρες αναφέρουν πως, στην παιδική ηλικία, η επιλογή φίλων γίνεται με βάση το βαθμό αρεστότητας, κάτι που συμφωνεί με το κριτήριο επιλογής φίλων που αναφέρεται από τους Damon και Hart (1988), σύμφωνα με τους οποίους η φιλία στα 4 με 7 έτη εξαρτάται από το αν τα παιδιά είναι αρεστά στους άλλους και τις άλλες. Από την άλλη, κάποιες μητέρες υποστηρίζουν πως τα παιδιά σε αυτή την ηλικία είναι όλα μαζί μια παρέα, γεγονός που δεν συμφωνεί με την σχετική βιβλιογραφία, η οποία υποστηρίζει πως στην παιδική ηλικία τα παιδιά προτιμούν ως φίλους και φίλες άτομα του ίδιου φύλου (Zosuls et al., 2014). Επίσης, η βιβλιογραφία διακρίνει πως τα αγόρια σχηματίζουν περισσότερο παρέες, ενώ τα κορίτσια προτιμούν να έχουν μια-δύο καλύτερες φίλες (Rose, 2002). Σχετική διάκριση δεν γίνεται από τις μητέρες.

Οι μητέρες αναφέρουν πως οι έφηβοι και οι έφηβες επιλέγουν φίλους και φίλες με βάση τα πιστεύω τους, κάτι που έρχεται σε συμφωνία με τη βιβλιογραφία στην οποία αναφέρεται ότι οι έφηβοι και οι έφηβες επιλέγουν φίλους και φίλες άτομα με τα οποία έχουν όμοιες αξίες, όμοιες συμπεριφορές και όμοια πιστεύω (Hartup, 1993). Στην ενήλικη ζωή, σύμφωνα με κάποιες μητέρες, η επιλογή των φίλων γίνεται με βάση το τι ταιριάζει στην προσωπικότητα των ενηλίκων, κάτι που συμφωνεί με την βιβλιογραφία, στην οποία αναφέρεται πως οι ενήλικες επιλέγουν ως φίλους άτομα που είναι εχέμυθα, αφοσιωμένα, συναισθηματικά, υποστηρικτικά, ειλικρινή και έχουν χιούμορ (Bellmor et. al., 2012).

Ως προς το θέμα των **Δραστηριοτήτων**, οι μητέρες αναφέρουν διαφορετικές δραστηριότητες για κάθε ηλικία. Για παράδειγμα, από κάποιες μητέρες αναφέρεται ότι τα παιδιά στην παιδική ηλικία παίζουν είτε έξω είτε μέσα, με ηλεκτρονικά παιχνίδια στον ελεύθερο τους χρόνο. Αυτό έρχεται σε συμφωνία με την βιβλιογραφία, η οποία υποστηρίζει πως το παιχνίδι είναι σημαντικό κομμάτι της κοινωνικής ανάπτυξης των παιδιών, καθώς μέσω των παιχνιδιών που πραγματοποιούν τα παιδιά αναπτύσσουν τις φιλίες και τις επικοινωνιακές τους δεξιότητες. Κάποιες μητέρες αναφέρουν πως οι έφηβοι και οι έφηβες περνούν πολύ χρόνο στο διαδίκτυο, κάτι που επιβεβαιώνεται και από την σχετική βιβλιογραφία, στην οποία αναφέρεται ότι οι έφηβοι και οι έφηβες κάνουν χρήση των τεχνολογιών σε μεγάλο βαθμό. Τέλος, στην ενήλικη ζωή κάποιες μητέρες αναφέρουν πως οι ενήλικες κάνουν ταξίδια στον ελεύθερο τους χρόνο, κάτι που δεν αναφέρεται από την σχετική βιβλιογραφία (Feldman, 2019).

Σχετικά με το θέμα **Σχέσεις με γονείς**, οι μητέρες αναφέρουν διαφορετικά χαρακτηριστικά των σχέσεων, ανάλογα με την ηλικιακή περίοδο. Στην παιδική ηλικία οι μητέρες κάνουν αναφορά για καλές σχέσεις των παιδιών με τους γονείς, κάτι που συμφωνεί με τη βιβλιογραφία, σύμφωνα με την οποία είναι η παιδική ηλικία είναι η περίοδος, κατά την οποία τα παιδιά και οι γονείς από κοινού ρυθμίζουν την συμπεριφορά των παιδιών (Feldman, 2019). Υπάρχουν, όμως, και κάποιες μητέρες που αναφέρουν πως οι σχέσεις σε αυτή την περίοδο είναι δύσκολες, κάτι που έρχεται σε αντίθεση με την σχετική βιβλιογραφία. Στην εφηβεία, από την άλλη, οι μητέρες υποστηρίζουν ότι οι έφηβοι και οι έφηβες είναι απόμακροι και απόμακρες και έχουν κόντρα με τους γονείς σε όλα τα θέματα. Αυτό έρχεται σε συμφωνία με την σχετική βιβλιογραφία, που αναφέρει πως οι έφηβοι και οι έφηβες εξαιτίας των γνωστικών τους επιτευγμάτων αλλά και των ορμονικών τους αλλαγών, αλλάζουν από το να δέχονταν αυτά που τους έλεγαν οι γονείς τους, στο να αρχίζουν να αμφισβητούν τις ερμηνείες των τελευταίων, με σύμμαχο τα επιχειρήματά τους (Feldman, 2019). Ωστόσο, αυτές οι αμφισβητήσεις αφορούν καθημερινά ζητήματα, όπως το ντύσιμο, ενώ για κοινωνικά θέματα, όπως οι θρησκευτικές πεποιθήσεις, υπάρχει συμφωνία μεταξύ γονέων και εφήβων (Garcia- Ruiz et al., 2013). Οι σχέσεις με τους γονείς στην ενήλικη ζωή, παρότι αναφέρονται στην βιβλιογραφία από τους αναπτυξιακούς ψυχολόγους, για παράδειγμα ότι οι μέσοι ενήλικες φροντίζουν τους ύστερους γονείς τους, από τις μητέρες δεν υπήρξε καμία αντίστοιχη αναφορά (Feldman, 2019).

Ως προς το θέμα **Ασχολίες σχετικές με το σχολείο**, προκύπτει πως οι μητέρες αναφέρουν ότι τα παιδιά πηγαίνουν στον δημοτικό σχολείο. Αυτό ταιριάζει και με όσα υποστηρίζονται από την βιβλιογραφία, ότι δηλαδή η παιδική ηλικία συμβαδίζει με το ξεκίνημα της επίσημης εκπαίδευσης (γι' αυτό και ονομάζεται και σχολική ηλικία). Στην εφηβεία, οι

μητέρες αναφέρουν ότι υπάρχει αλλαγή σχολικού περιβάλλοντος, με τους έφηβους και τις έφηβες να πηγαίνουν στο γυμνάσιο. Αυτό ταιριάζει με το ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα, στο οποίο η δευτεροβάθμια εκπαίδευση αρχίζει στα 13. Το ότι το θέμα Ασχολίες σχετικές με το σχολείο δεν αναφέρεται ως προς την ενήλικη ζωή, είναι, εκ πρώτης όψεως, αναμενόμενο. Από την άλλη, θα πρέπει να έχουμε στο νου ότι υπάρχουν κάποιοι ενήλικες που φοιτούν σε σχολεία δεύτερης ευκαιρίας, όποτε και αυτοί περνούν μεταδευτεροβάθμια ή τριτοβάθμια εκπαίδευση (Feldman, 2019).

Ως προς το θέμα των **Προσωπικών σχέσεων**, οι μητέρες δεν κάνουν λόγο για προσωπικές σχέσεις στην παιδική ηλικία, κάτι που είναι αναμενόμενο αφού και οι αναπτυξιακοί ψυχολόγοι αναφέρονται μόνο στις φιλικές σχέσεις που αναπτύσσουν τα παιδιά στο δημοτικό σχολείο και στην υποτίμηση του αντίθετου φύλου (Zosuls et al., 2014). Στην εφηβεία, οι μητέρες μιλούν για φλερτ και ενδιαφέρον για το αντίθετο φύλο. Αυτό έρχεται σε συμφωνία με τη βιβλιογραφία, στην οποία αναφέρεται ότι έφηβοι και έφηβες πάνε σε μικτά πάρτι, κάνουν φίλους του αντίθετου φύλου και βλέπουν το αντίθετο φύλο με περισσότερο ενδιαφέρον σε σχέση με την παιδική ηλικία (Richards et al., 1998). Ωστόσο, οι μητέρες δεν αναφέρονται στην πιθανότητα τα άτομα να μην είναι ετεροφυλόφιλα, όπως επίσης αναφέρονται στο δυαδικό φύλο (άντρας - γυναίκα), ενώ κοινωνικά πια υπάρχουν και άλλα φύλα. Αυτό ίσως να σχετίζεται με τις παραδοσιακές αξίες που συναντάμε ακόμα στην ελληνική οικογένεια. Από την άλλη, στην ενήλικη ζωή οι μητέρες κάνουν λόγο για ερωτική ζωή των ενηλίκων. Αυτό επιβεβαιώνεται και από τη βιβλιογραφία όπου αναφέρεται πως οι άνθρωποι συνάπτουν ερωτικές σχέσεις στην ενήλικη ζωή (Feldman, 2019).

Τα θέματα **Εργασία και Οικονομικές Όψεις, Οικογένεια**, και **Ωριμότητα** ήταν αναμενόμενο ότι θα αναφερθούν μόνο στην ενήλικη ζωή, και όχι στην παιδική και εφηβική ηλικία, με την επιφύλαξη ότι μερικές φορές άτομα κατά την παιδική ή εφηβική ηλικία καλούνται να συμμετέχουν στα οικονομικά της οικογένειας, για λόγους ανεργίας των γονέων, θανάτου, αρρώστιας, κλπ. Οι μητέρες υποστηρίζουν πως οι ενήλικες εργάζονται για να μπορέσουν να ανταπεξέλθουν οικονομικά στις καθημερινές ανάγκες. Η σχετική βιβλιογραφία συμφωνεί με αυτή την οπτική ως ένα σημείο όμως, καθώς υπάρχουν και άλλοι παράγοντες που οδηγούν κάποιον στο να εργαστεί, όπως για παράδειγμα το κύρος της δουλειάς και η εργασία λόγω ικανοποίησης. Οι μητέρες αναφέρουν πως οι ενήλικες κάνουν οικογένεια ή φροντίζουν την οικογένεια. Αυτό επιβεβαιώνεται και από την βιβλιογραφία, στην οποία αναφέρεται πως κάποιοι ενήλικες έχουν μεγάλο ενδιαφέρον για τον αν θα παντρευτούν, ενώ μια από τις πιο σημαντικές αποφάσεις που πρέπει να πάρουν ως ζευγάρι είναι αν θα αποκτήσουν παιδί ή όχι

(Feldman, 2019· Petrogiannis, 2011). Τέλος, οι μητέρες μιλούν στην ενήλικη ζωή για ώριμη συμπεριφορά από μέρους των ενηλίκων λόγω τους γεγονότος ότι βγαίνουν στην αγορά εργασίας και επειδή κάνουν οικογένεια. Συχνά δεν είναι σαφές τι εννοούν τα άτομα με τη λέξη "ωριμότητα". Είναι μία λέξη που χρησιμοποιούμε συχνά, χωρίς όμως να είναι πολύ σαφές που αναφέρεται και ίσως γι' αυτό δεν υπάρχει στη βιβλιογραφία.

Σχετικά με το θέμα **Ανεξαρτησία – Αυτονομία**, οι μητέρες μιλούν στην ενήλικη ζωή για οικονομική ανεξαρτησία και ανεξαρτησία από την οικογένεια, δηλαδή το να μένουν οι ενήλικες μόνοι. Αυτό έρχεται σε συμφωνία με τη βιβλιογραφία, καθώς όπως αναφέρουν Bergsma και Ardel (2012), οι ενήλικες λένε ότι ήταν ευτυχείς στη ζωή τους όταν βρήκαν εργασία, δημιούργησαν μια βαθιά συναισθηματική σχέση και μετακόμισαν σε ένα δικό τους σπίτι. Επίσης, η ανεξαρτησία αναφέρεται ως βασικό κριτήριο ενηλικίωσης, από τις έρευνες που έχουν ξεκινήσει με βάση τη θεωρία του Arnett (2000), μεταξύ των οποίων είναι και κάποιες ελληνικές (Galanaki & Sideridis, 2019· Petrogiannis, 2011· Vleioras 2021). Από την βιβλιογραφία θα ήταν αναμενόμενο η ανεξαρτησία να αναφερθεί ίσως και στην εφηβεία από κάποιες μητέρες, αφού, όπως αναφέρει ο Feldman (2019), οι έφηβοι και οι έφηβες αναζητούν περισσότερη αυτονομία, ανεξαρτησία και αίσθηση ότι οι ίδιοι ελέγχουν την ζωή τους, με τους γονείς να δυσκολεύονται να ανταποκριθούν σε αυτή τους την επιθυμία.

Ως προς το θέμα **Συναισθήματα και Συμπεριφορές**, οι μητέρες αναφέρουν πως οι έφηβοι και οι έφηβες εμφανίζουν ποικίλα συναισθήματα και συμπεριφορές. Αυτό συμφωνεί και με την βιβλιογραφία, σύμφωνα με την οποία, λόγω ορμονικών αλλαγών, οι έφηβοι και οι έφηβες οδηγούνται σε γρήγορες εναλλαγές στην ψυχική τους διάθεση (Feldman, 2019). Σχετικά με το θέμα των **Ενδιαφερόντων**, οι μητέρες αναφέρουν πως οι έφηβοι και οι έφηβες θέλουν να μάθουν τον κόσμο και να ανακαλύπτουν πράγματα. Σύμφωνα με τον Piaget, οι έφηβοι είναι σαν μικροί ερευνητές που κάνουν υποθέσεις και προσπαθούν να επαληθεύσουν ή να διαψεύσουν αυτές τις υποθέσεις. Οπότε θα μπορούσαμε να πούμε πως αυτό που ισχυρίζονται οι μητέρες έχει κάποια σχέση με την βιβλιογραφία (Siegler, 2002).

Ως προς το θέμα των **Άλλων απαντήσεων**, αυτό που μπορούμε να συμπεράνουμε είναι πως υπάρχει μεγαλύτερη συμφωνία των μητέρων ως προς το τι είναι η ενήλικη ζωή σε σχέση με το τι είναι παιδική ηλικία και τι είναι εφηβεία. Η διαφορά αυτή στο βαθμό συμφωνίας δεν συμφωνεί με τη βιβλιογραφία, στην οποία υπάρχει μία έντονη αναρότηση για το πότε μπορούμε να πούμε ότι κάποιος είναι ενήλικας. Μέσα από αυτά τα ευρήματα γίνεται φανερό ότι οι απόψεις των μητέρων παρουσιάζουν ομοιότητες και διαφορές ως προς τα χαρακτηριστικά

που αποδίδουν στις τρεις ηλικίες, καθώς επίσης, και ότι οι απόψεις αυτές άλλοτε συγκλίνουν και άλλοτε διαφέρουν με την σχετική βιβλιογραφία.

Όπως ήδη αναφέρθηκε στην Εισαγωγή, δεν υπάρχει προηγούμενη έρευνα που να μελετά τις απόψεις των μητέρων παιδιών σχολικής ηλικίας για τις διάφορες ηλικιακές ομάδες. Στη σχετική βιβλιογραφία, αναφέρονται τρεις έρευνες που είναι σχετικές με το θέμα της εργασίας αυτής. Οι έρευνες αυτές μελετούν τις απόψεις αναδυόμενων ενηλίκων και των γονιών τους για το τι σημαίνει να είναι ένα άτομο ενήλικας. Και στις τρεις έρευνες, χρησιμοποιήθηκε κάποια εκδοχή του ερωτηματολογίου για τα κριτήρια της ενηλικίωσης (Markers of Adulthood Questionnaire) που κατασκευάστηκε από τον Arnett (2001). Στο ερωτηματολόγιο αυτό, οι συμμετέχοντες και οι συμμετέχουσες καλούνται να βαθμολογήσουν σε μια κλίμακα Likert κατά πόσο θεωρούν σημαντικό καθένα από μια σειρά κριτηρίων για να ονομάσουν κάποιον ενήλικα. Τα κριτήρια αυτά προκύπτουν από τη βιβλιογραφία στις επιστήμες της ψυχολογίας, της κοινωνιολογίας, της ανθρωπολογίας και από πιλοτικές έρευνες. Παρακάτω, συνοψίζονται τα ευρήματα κάθε έρευνας, όσον αφορά τις απαντήσεις που έδωσαν οι μητέρες.

Η πρώτη έρευνα πραγματοποιήθηκε από τους Nelson et al. (2007), οι οποίοι μελέτησαν τις απόψεις που έχουν για την ενηλικίωση τα άτομα που διανύουν την αναδυόμενη ενηλικίωση και οι γονείς τους στην Αμερική. Οι αναλύσεις τους έδειξαν ότι, για τις μητέρες, τα πιο σημαντικά κριτήρια ενηλικίωσης ήταν το να δέχεται ένα άτομο την ευθύνη των πράξεων του, το να αποφεύγει να οδηγεί όταν πίνει, το να μην κάνει μικροεγκλήματα, και το να μην εστιάζει στον εαυτό του αλλά στην φροντίδα των άλλων. Οι μητέρες παρουσίασαν ως σημαντικότερο κριτήριο την αποδοχή των ευθυνών για τις πράξεις που πραγματοποιεί ένα άτομο. Συγκρίνοντας τα ευρήματα από την έρευνα των Nelson et. al. (2007) με τα ευρήματα της παρούσας έρευνας συμπεραίνουμε πως δεν υπάρχει καμία ομοιότητα μεταξύ των ευρημάτων των δύο ερευνών.

Η δεύτερη έρευνα πραγματοποιήθηκε από τους Nelson et al. (2013), οι οποίοι μελέτησαν τις απόψεις που έχουν για την ενηλικίωση τα άτομα που διανύουν την αναδυόμενη ενηλικίωση και οι γονείς τους στην Κίνα. Οι αναλύσεις τους έδειξαν ότι οι μητέρες παρουσίασαν ως σημαντικότερα κριτήρια ενηλικίωσης την αποδοχή ευθυνών για πράξεις που κάνει ένα άτομο, την ικανότητα των ανδρών και των γυναικών να διατηρούν την οικογένεια τους σωματικά ασφαλή, τη χρήση προφύλαξης για ένα άτομο αν είναι σεξουαλικά ενεργό και δεν προσπαθεί να κάνει παιδί και, τέλος, την προσοχή που δείχνει ένα άτομο στους άλλους και όχι στον εαυτό του. Συγκρίνοντας τα ευρήματα από την έρευνα των Nelson et al. (2013) με τα

ευρήματα της παρούσας έρευνας, βλέπουμε πως δεν υπάρχει καμία ομοιότητα ανάμεσα στα ευρήματα των δύο ερευνών.

Η τελευταία σχετική έρευνα πραγματοποιήσε από τον Vleioras (2021), ο οποίος μελέτησε τις απόψεις που έχουν για την ενηλικίωση τα άτομα που διανύουν την αναδυόμενη ενηλικίωση και οι γονείς τους στην Ελλάδα. Οι αναλύσεις του έδειξαν ότι οι μητέρες θεωρούν ως σημαντικότερα κριτήρια ενηλικίωσης την αποδοχή ευθυνών για πράξεις που κάνει ένα άτομο, την αποφυγή μικροεγκλημάτων και την αποφυγή οδήγησης, όταν ένα άτομο πίνει αλκοόλ. Συγκρίνοντας τα ευρήματα από την έρευνα του Vleioras (2021) με τα ευρήματα της παρούσας έρευνας, βλέπουμε ότι δεν υπάρχει καμία ομοιότητα μεταξύ των ευρημάτων των δύο ερευνών.

Οι διαφορές στα ευρήματα της παρούσας έρευνας και των ερευνών που μελετούν τις απόψεις μητέρων για το τι είναι ενήλικη ζωή μπορούν να εξηγηθούν με διάφορους τρόπους. Αρχικά, μπορεί να οφείλονται στον τρόπο συλλογής δεδομένων, καθώς οι τρεις έρευνες που περιγράφονται παραπάνω χρησιμοποιούν ένα συγκεκριμένο ερωτηματολόγιο, ενώ στην παρούσα έρευνα οι μητέρες κλήθηκαν να απαντήσουν ελεύθερα στα σχετικά ερωτήματα. Δεύτερον, οι διαφορές μπορεί να οφείλονται στα πολιτισμικά χαρακτηριστικά των συμμετεχουσών. Στην παρούσα έρευνα, οι μητέρες προέρχονταν κυρίως από την ελληνική επαρχία, στον Vleioras (2021) προέρχονταν κυρίως από αστικά περιβάλλοντα, ενώ στις έρευνες των Nelson et al. (2007) και Nelson et al. (2013) οι μητέρες προέρχονταν από άλλες χώρες. Τέλος, οι διαφορές μπορεί να οφείλονται και στις ηλικίες των συμμετεχουσών, αφού στην παρούσα έρευνα οι μητέρες είναι μικρότερες, αφού έχουν παιδιά στη σχολική ηλικία. Περαιτέρω έρευνα μπορεί να ελέγξει ποια από αυτές τις εξηγήσεις είναι πιο πιθανή.

4.2 Περιορισμοί και δυνατά σημεία της έρευνας

Οι περιορισμοί της έρευνας σχετίζονται με τα χαρακτηριστικά των συμμετεχουσών και με τα χαρακτηριστικά της ερευνήτριας. Ειδικότερα, οι περισσότερες συμμετέχουσες ήταν από την επαρχία και έγγαμες, και αυτό συνιστά έναν περιορισμό ως προς το ποιες μητέρες αντιπροσωπεύονται από αυτό το δείγμα. Επίσης, η απειρία της ερευνήτριας στη μέθοδο της συνέντευξης μπορεί να επηρέασε το πόσα πράγματα μοιράστηκαν οι μητέρες μαζί της. Επίσης, κάποια από τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της μπορεί να επηρέασαν τον τρόπο με τον οποίο προσέγγισε το θέμα της πτυχιακής της. Τα χαρακτηριστικά αυτά είναι ότι η ερευνήτρια είναι 21 ετών, φοιτά σε Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης, διένυσε πρόσφατα την

εφηβεία της και βρίσκεται στην αρχή της ενήλικης ζωής της, δεν έχει παιδιά και έχει στο νου της ότι σύντομα θα εργαστεί με παιδιά.

Ένα δυνατό σημείο της έρευνας είναι η πρωτοτυπία της, καθώς δεν έχει ξαναγίνει παρόμοια έρευνα στην Ελλάδα, αλλά ούτε και στο εξωτερικό, όπως γίνεται αντιληπτό από την μελέτη της σχετικής βιβλιογραφίας. Επίσης, δυνατό σημείο της έρευνας αποτελεί το γεγονός ότι εστιάζει σε τρεις ηλικιακές ομάδες, ενώ οι περισσότερες έρευνες που έχουν γίνει μέχρι σήμερα εστιάζουν σε μια ηλικιακή ομάδα, και συγκεκριμένα στην ενήλικη ζωή. Τέλος, δυνατό σημείο της έρευνας αποτελεί το γεγονός πως η ερευνήτρια ήξερε κάποιες από τις μητέρες προσωπικά, και αυτό ίσως να συνέβαλε στο να εκφραστούν πιο ελεύθερα κατά την διάρκεια της συνέντευξης.

4.3 Προτάσεις για περαιτέρω έρευνα

Μια πρόταση για επανάληψη της έρευνας είναι να προστεθεί στη διαδικασία της συνέντευξης και ένα ερώτημα στις μητέρες για το πώς προέκυψαν οι απόψεις τους για τις τρεις ηλικιακές περιόδους. Ένα τέτοιο ερώτημα θα μπορούσε να φωτίσει την ιστορία αυτών των απόψεων. Για παράδειγμα, οι απόψεις των μητέρων μπορεί να προκύπτουν από προσωπικές εμπειρίες με τα παιδιά τους ή από την μελέτη σχετικών βιβλίων. Επίσης, μια ακόμη πρόταση είναι να συμπεριληφθούν στο δείγμα πατέρες και παιδιά. Αντίστοιχες είναι οι ποσοτικές έρευνες που έχουν γίνει σε σχέση με τα χαρακτηριστικά της ενήλικης ζωής (Nelson et al., 2007, Nelson et al., 2013, Vleioras, 2021). Μια τέτοια έρευνα θα μπορούσε να δείξει αν οι απόψεις για το τι είναι παιδική ηλικία, εφηβεία και ενήλικη ζωή παρουσιάζουν ομοιότητες μέσα σε κάθε οικογένεια. Τέλος, η παρούσα έρευνα θα μπορούσε να επαναληφθεί και σε γονείς που έχουν μεγαλύτερα παιδιά ή σε άτομα που δεν έχουν παιδιά. Αυτό θα βοηθούσε για να δούμε αν τα ερευνώμενα άτομα θα έκαναν κάποια αναφορά στις σχέσεις που αναπτύσσουν τα ενήλικα παιδιά με τους γονείς τους, αναφορά που δεν έκαναν οι μητέρες στην παρούσα έρευνα.

4.4. Συμπέρασμα

Συμπερασματικά, η παρούσα εργασία μελέτησε τις απόψεις μητέρων με παιδιά στην μέση παιδική ηλικία για το πώς ορίζουν την παιδική, την εφηβική και την ενήλικη ζωή. Το θεωρητικό υπόβαθρο προέρχεται από την αναπτυξιακή ψυχολογία και τις άρρητες θεωρίες. Από τις απαντήσεις των συμμετεχουσών φάνηκε πως ορίζουν την παιδική, την εφηβική και την ενήλικη ζωή με διαφορετικά χαρακτηριστικά, και μόνο κάποια από αυτά συμφωνούν με τα

επιστημονικά δεδομένα. Τα αποτελέσματα αυτά είναι σημαντικά, γιατί συμβάλουν ώστε να εμπλουτιστεί η σχετική βιβλιογραφία και με άλλα ενδιαφέροντα χαρακτηριστικά σχετικά με τις τρεις αυτές ηλικιακές περιόδους.

Βιβλιογραφία

Ξενόγλωσση:

Arnett, J. J. (2000). Emerging adulthood: A theory of development from the late teens through the twenties. *American Psychologist*, 55(5), 469–480.

<https://doi.org/10.1037/0003-066X.55.5.469>

Arnett J. J. (2001). Conceptions of the transition to adulthood: Perspectives from adolescence through midlife. *Journal of Adult Development*, 8, 133–143.

<https://doi:10.1023/A:1026450103225>

Baltes, P. B., Lindenberger, U., & Staudinger, U. M. (2006). Life span theory in developmental psychology. In R. M. Lerner & W. Damon (Eds.), *Handbook of child psychology: Theoretical models of human development* (pp. 569–664). John Wiley & Sons, Inc.

Bellmore, A., Ma, T. L., You, J. I., & Hughes, M. (2012). A two-method investigation of early adolescents' responses upon witnessing peer victimization in school. *Journal of Adolescence*, 35(5), 1265–1276. <https://doi.org/10.1016/j.adolescence.2012.04.012>

Bergsma, A., & Ardel, M. (2012). Self-reported wisdom and happiness: An empirical investigation. *Journal of Happiness Studies*, 13(3), 481–499.

<https://doi.org/10.1007/s10902-011-9275-5>

Berk, L. E. (2015). *Child development*. Pearson.

Bojanowska, A., & Zalewska, A. M. (2017). Happy temperament? Four types of stimulation control linked to four types of subjective well-being. *Journal of Happiness Studies*, 18(5), 1403–1423. <https://doi.org/10.1007/s10902-016-9777-2>

Braun, V. & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3, 77-101. <https://doi.org/10.1191/1478088706qp063oa>

Braun, V. & Clarke, V. (2012). Thematic analysis. In H. Cooper, P. M. Camic, D. L. Long, A. T. Panter, D. Rindskopf, & K. J. Sher (Eds.), *APA Handbook of research methods in psychology, Vol. 2. Research designs: Quantitative, qualitative, neuropsychological, and biological* (pp. 57–71). American Psychological Association. <https://doi.org/10.1037/13620-004>

- Carr, P. B., Dweck, C. S., & Pauker, K. (2012). "Prejudiced" behavior without prejudice? Beliefs about the malleability of prejudice affect interracial interactions. *Journal of Personality and Social Psychology*, 103(3), 452–471.
<https://doi.org/10.1037/a0028849>
- Charles, S. T., & Carstensen, L. L. (2010). Social and emotional aging. *Annual Review of Psychology*, 61, 383–409. <https://doi.org/10.1146/annurev.psych.093008.100448>
- Closson, L. M. (2009). Status and gender differences in early adolescents' descriptions of popularity. *Social Development*, 18(2), 412-426.
<https://doi/full/10.1111/j.1467-9507.2008.00459.x>
- Cratty, B. J. (1986). *Perceptual and motor development in infants and children* (3rd ed.). Prentice-Hall.
- Damon, W., & Hart, D. (1988). *Self-understanding in childhood and adolescence*. Cambridge University Press.
- Der, G., & Deary, I. J. (2006). Age and sex differences in reaction time in adulthood: Results from the United Kingdom Health and Lifestyle Survey. *Psychology and Aging*, 21(1), 62–73. <https://doi.org/10.1037/0882-7974.21.1.62>
- Galanaki, E., & Leontopoulou, S. (2017). Criteria for the transition to adulthood, developmental features of emerging adulthood, and views of the future among Greek studying youth. *Europe's Journal of Psychology*, 13(3), 417-440.
<https://doi.org/10.5964/ejop.v13i3.1327>
- Galanaki, E., & Sideridis, G. (2019). Dimensions of emerging adulthood, criteria for adulthood, and identity development in Greek studying youth: A person-centered approach. *Emerging Adulthood*, 7(6), 411-431.
<https://doi.org/10.1177/2167696818777040>
- García-Ruiz, M., Rodrigo, M. J., Hernández-Cabrera, J. A., & Máiquez, M. L. (2013). Contribution of parents' adult attachment and separation attitudes to parent-adolescent conflict resolution. *Journal of Psychology*, 54(6), 459-467.
<https://doi.org/10.1111/sjop.12077>

- Harter, S. (2006). The development of self-esteem. In M. H. Kernis (Ed.), *Self-esteem issues and answers: A sourcebook of current perspectives* (pp. 144–150). Psychology Press.
- Hartup, W. W. (1993). Adolescents and their friends. *New Directions for Child and Adolescent Development*, 60, 3-22. <https://doi.org/10.1002/cd.23219936003>
- Hopf, C. (2004). Qualitative interviews: An overview. In U. Flick, E. von Kardoff, & I. Steinke (Eds.), *A companion to qualitative research* (pp. 203-208). SAGE.
- Inagaki, M. (2013). Developmental transformation of narcissistic amae in early, middle, and late adolescents: Relation to ego identity. *Japanese Journal of Educational Psychology*, 61(1), 56-66. <https://doi.org/10.5926/jjep.61.56>
- Iveniuk, J., Waite, L. J., Laumann, E., McClintock, M. K., & Tiedt, A. D. (2014). Marital conflict in older couples: Positivity, personality, and health. *Journal of Marriage and Family*, 76(1), 130-144. <https://doi/full/10.1111/jomf.12085>
- Kail, R. V. (2004). Cognitive development includes global and domain-specific processes. *Merrill-Palmer Quarterly*, 50(4), 445–455.
<https://doi.org/10.1353/mpq.2004.0031>
- Latorre, J. M., Serrano, J. P., Ricarte, J., Bonete, B., Ros, L., & Sitges, E. (2015). Life review based on remembering specific positive events in active aging. *Journal of Aging and Health*, 27(1), 140–157. <https://doi.org/10.1177/0898264314541699>
- Lachman, M. E., Lewkowicz, C., Marcus, A., & Peng, Y. (1994). Images of midlife development among young, middle-aged, and older adults. *Journal of Adult Development*, 1, 201-211. <https://doi.org/10.1007/BF02277581>
- Leaper, C., Brown, C. S., & Ayres, M. M. (2013). Adolescent girls' cognitive appraisals of coping responses to sexual harassment. *Psychology in the Schools*, 50(10), 969–986. <https://doi.org/10.1002/pits.21727>
- Levinson, N. (1992). A matter of conscience. *Index on Censorship*, 21(5), 30–33. <https://doi.org/10.1080/03064229208535368>
- Levy, B.R. (2003). Mind matters: Cognitive and physical effects of aging self-stereotypes. *The Journals of Gerontology Series B: Psychological Sciences and Social Sciences*, 58, 203-211. <http://dx.doi.org/10.1093/geronb/58.4.P203>

- Lundby, E. (2013), "'You can't buy friends, but ...' children's perception of consumption and friendship". *Young Consumers*, 14(4), 360-374.
<https://doi.org/10.1108/YC-03-2013-0034>
- Majors, K. (2012). Friendships: The power of positive alliance. In S. Roffey (Ed.), *Positive relationships: Evidence based practice across the world* (pp. 127–143). Springer Science + Business Media. https://doi.org/10.1007/978-94-007-2147-0_8
- McCrae, R. R., & Costa, P. T., Jr. (2003). *Personality in adulthood: A five-factor theory perspective*. Guilford Press.
- Mehta, C.M. & Arnett, J.J. (2023). Toward a new theory of established adulthood. *Journal of Adult Development*, 30(6), 1-5. <https://doi.org/10.1007/s10804-023-09440-z>
- Nelson, L. J., Padilla-Walker, L. M., Carroll, J. S., Madsen, S. D., Barry, C. M., & Badger, S. (2007). "If you want me to treat you like an adult, start acting like one!" Comparing the criteria that emerging adults and their parents have for adulthood. *Journal of Family Psychology*, 21(4), 665–674.. <https://doi:10.1037/0893-3200.21.4.665>
- Nelson, L. J., Duan, X., Padilla-Walker, L. M., & Luster, S. S. (2013). Facing adulthood: Comparing the criteria that Chinese emerging adults and their parents have for adulthood. *Journal of Adolescent Research*, 28(2), 189–208. <https://doi:10.1177/0743558412467685>
- Peck, C. J. (1968). A critique of the National Labor Relations Board's performance in policy formulation: Adjudication and rule-making. *University of Pennsylvania Law Review*, 117(2), 254-275. <https://www.jstor.org/stable/3311009>
- Penningroth, S. L., & Scott, W. D. (2012). Age-related differences in goals: Testing predictions from selection, optimization, and compensation theory and socioemotional selectivity theory. *International Journal of Aging & Human Development*, 74, 87-111. <http://doi.org/10.2190/AG.74.2.a>
- Petrogiannis, K. (2011). Conceptions of the transition to adulthood in a sample of Greek higher education students. *International Journal of Psychology and Psychological Therapy*, 11(1), 121-137.

- Plaks, J. E. (2017). Implicit theories: Assumptions that shape social and moral cognition. *Advances in Experimental Social Psychology*, 56, 259-310. <https://doi.org/10.1016/bs.aesp.2017.02.003>
- Preciado, P., Snijders, T. A., Burk, W. J., Stattin, H., & Kerr, M. (2012). Does proximity matter? Distance dependence of adolescent friendships. *Social Networks*, 34(1), 18-31. <https://doi.org/10.1016/j.socnet.2011.01.002>
- Rebok, G. W., Ball, K., Guey, L. T., Jones, R. N., Kim, H. Y., King, J. W., ... & ACTIVE Study Group. (2014). Ten-year effects of the advanced cognitive training for independent and vital elderly cognitive training trial on cognition and everyday functioning in older adults. *Journal of the American Geriatrics Society*, 62(1), 16-24. <https://doi.org/10.1111/jgs.12607>
- Rice, F. P. (1999). *Intimate Relationships, Marriages, and Families*. Mountain View.
- Richards, M. H., Crowe, P. A., Larson, R., & Swarr, A. (1998). Developmental patterns and gender differences in the experience of peer companionship during adolescence. *Child development*, 69(1), 154-163. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8624.1998.tb06140.x>
- Robins, R. W., & Pals, J. L. (2002). Implicit self-theories in the academic domain: Implications for goal orientation, attributions, affect, and self-esteem change. *Self and Identity*, 1, 313-336. <https://doi.org/10.1080/15298860290106805>
- Rose, A. J. (2002). Co-rumination in the friendships of girls and boys. *Child Development*, 73(6), 1830-1843. <https://doi/abs/10.1111/1467-8624.00509>
- Runco, M. A. (2014). *Creativity: Theories and themes: Research, development, and practice* (2nd ed.). Elsevier Academic Press.
- Schaie, K. W. (1994). The course of adult intellectual development. *American Psychologist*, 49(4), 304-313. <https://doi/10.1037/0003-066X.49.4.304>
- Traianou, A. (2014). The centrality of ethics in qualitative research. In: P. Leavy (Ed.), *The Oxford handbook of qualitative research* (pp. 62-77). Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780199811755.013.028>
- Sprenger, M. (2007). *Memory 101 for educators*. Corwin Press.

- Vleioras, G. (2021). What is adulthood? A comparison of the adulthood criteria of Greek emerging adults and their parents. *The Journal of Genetic Psychology*, 182(6), 495-500. <https://doi.org/10.1080/00221325.2021.1957761>
- Weiss, M. R., Ebbeck, V., & Horn, T. S. (1997). Children's self-perceptions and sources of physical competence information: A cluster analysis. *Journal of Sport & Exercise Psychology*, 19(1), 52–70. <https://doi.org/10.1123/jsep.19.1.52>
- Youniss, J. (1981). Moral development through a theory of social construction: An analysis. *Merrill-Palmer Quarterly*, 27(4), 385–403. <https://www.jstor.org/stable/23083932>
- Zosuls, K. M., Field, R. D., Martin, C. L., Andrews, N. C., & England, D. E. (2014). Gender-based relationship efficacy: Children's self-perceptions in intergroup contexts. *Child development*, 85(4), 1663-1676. <https://doi.org/10.1111/cdev.12209>

Ελληνόγλωσση:

- Bryman, A. (2017). *Μέθοδοι κοινωνικής έρευνας*. Αθήνα: Gutenberg.
- Feldman, R. S. (2011). *Αναπτυξιακή ψυχολογία, δια βίου προσέγγιση*. Αθήνα: Gutenberg.
- Long, M., Wood, C., Littleton, K., Passenger, T. & Sheehy, K. (2020). *Η ψυχολογία της εκπαίδευσης*. Πεδίο.
- Robson, C. (2010). *Η έρευνα του πραγματικού κόσμου*. Αθήνα: Gutenberg.
- Siegler, R. S. (2002). *Πώς σκέφτονται τα παιδιά*. Αθήνα: Gutenberg.
- Ίσαρη, Φ. & Πουρκός, Μ. (2015). *Ποιοτική μεθοδολογία έρευνας*. Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών.
- Κουρκούτας, Η. (2001). *Η Ψυχολογία του εφήβου. Θεωρητικά ζητήματα και κλινικές περιπτώσεις*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Νόβα-Καλτσούνη, Χ., Μακρή-Μπότσαρη, Ε., & Τσιμπουκλή, Α. (2002). *Εξέλιξη του παιδιού στο κοινωνικό περιβάλλον, Θέματα εφηβείας*. Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο.

- Σωτηρίου, Α., & Ζαφειροπούλου, Μ. (2003). Αλλαγές στην έννοια του εαυτού των παιδιών κατά τη μετάβασή τους από το νηπιαγωγείο στο δημοτικό σχολείο. *Ψυχολογία*, 10(1), 96-118.
- Τζέτζης, Γ., & Λόλα, Α. (2015). *Κινητική μάθηση και ανάπτυξη* [Προπτυχιακό εγχειρίδιο]. Κάλλιπος, Ανοικτές Ακαδημαϊκές Εκδόσεις
- Τσιώλης, Γ. (2018). Θεματική ανάλυση ποιοτικών δεδομένων. Στο Γ. Ζαϊμάκης (Επιμ.), *Ερευνητικές διαδρομές στις κοινωνικές επιστήμες. Θεωρητικές-μεθοδολογικές συμβολές και μελέτες περίπτωσης* (σελ. 97-125). Πανεπιστήμιο Κρήτης, Εργαστήριο Κοινωνικής Ανάλυσης & Εφαρμοσμένης Κοινωνικής Έρευνας.

Παραρτήματα

Παράρτημα 1

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

ΣΧΟΛΗ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ
ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΤΜΗΜΑ ΔΗΜΟΤΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

Προς την Επιτροπή Ηθικής & Δεοντολογίας του

Παιδαγωγικού Τμήματος Δημοτικής Εκπαίδευσης

του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας

Βόλος, 8/1/2023

ΑΙΤΗΣΗ ΧΟΡΗΓΗΣΗΣ ΑΔΕΙΑΣ ΓΙΑ ΕΚΠΟΝΗΣΗ ΕΡΕΥΝΑΣ

ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑΣ / ΑΙΤΟΥΣΑΣ

Επώνυμο: Πασσιά

Όνομα: Ανδρομάχη

Πατρώνυμο: Μιχαήλ

Διεύθυνση μόνιμης κατοικίας:

Τηλέφωνο επικοινωνίας: 69.....

Ηλεκτρονικό ταχυδρομείο:

Αφαίρεση προσωπικών δεδομένων
(Υπηρεσία Βιβλιοθήκης & Πληροφόρησης
Πανεπιστημίου Θεσσαλίας)

Παρακαλώ όπως μου χορηγήσετε άδεια για διεξαγωγή έρευνας στο πλαίσιο της πτυχιακής μου εργασίας με θέμα « Η διερεύνηση των απόψεων μητέρων παιδιών μέσης παιδικής ηλικίας για τη μέση παιδική ηλικία, την εφηβεία και την ενήλικη ζωή»

Α' Επιβλέπων Καθηγητής: Γιώργος Βλειώρας

Β' Επιβλέπουσα Καθηγήτρια: Ελένη Ανδρέου

A. Σκοπός της έρευνας

Η παρούσα πτυχιακή εργασία έχει στόχο να διερευνήσει τις απόψεις μητέρων παιδιών μέσης παιδικής ηλικίας για τις ηλικιακές περιόδους της μέσης παιδικής ηλικίας, της εφηβείας και της ενήλικης ζωής.

B. Ερευνητικό εργαλείο

Για την έρευνα αυτή, θα χρησιμοποιήσω τη μέθοδο της ημιδομημένης συνέντευξης, το πρωτόκολλο της οποίας επισυνάπτω στην αίτηση. Θα ηχογραφήσω τις συνεντεύξεις με ηλεκτρονικά μέσα.

Γ. Ζητήματα δεοντολογίας

Η συμμετοχή στην έρευνα θα είναι εθελοντική. Η μη συμμετοχή ή η διακοπή της συμμετοχής στην έρευνα δεν θα έχει καμία συνέπεια για τις μητέρες που θα προσεγγίσω.

Πριν τη διεξαγωγή των συνεντεύξεων, θα δώσω στις συμμετέχουσες ένα «Έγγραφο ενημέρωσης και συγκατάθεσης», το οποίο επισυνάπτω στην παρούσα αίτηση. Θα πραγματοποιήσω κάθε συνέντευξη μόνο αφού η συμμετέχουσα έχει δώσει συγκατάθεση με θετική ενέργεια (opt in). Επειδή θα πραγματοποιήσω τις συνεντεύξεις δια ζώσης και εξ αποστάσεως, θα δώσω τη δυνατότητα είτε ηλεκτρονικής είτε προφορικής συγκατάθεσης, ανάλογα με την προτίμηση και τις τεχνολογικές γνώσεις των συμμετεχουσών.

Μετά την ολοκλήρωση των συνεντεύξεων, θα τις απομαγνητοφωνήσω και θα καταστρέψω τα ηχητικά αρχεία. Από τις απομαγνητοφωνήσεις θα αφαιρέσω τα στοιχεία που θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν για την ταυτοποίηση των συμμετεχουσών, και θα αντικαταστήσω τα ονόματα με ψευδώνυμα. Τα αρχεία με τις απομαγνητοφωνήσεις θα τα αποθηκεύσω ανώνυμα.

Σε περίπτωση που δημοσιεύσω ή παρουσιάσω τα αποτελέσματα σε συνέδρια ή άλλου είδους επιστημονικές εκδηλώσεις, δεν θα συμπεριλάβω πληροφορίες που θα αποκαλύπτουν την ταυτότητα των συμμετεχουσών.

Οι συμμετέχουσες θα έχουν τη δυνατότητα να ρωτήσουν πράγματα σχετικά με την έρευνα είτε εμένα είτε τον Α' Επιβλέποντα κ. Γιώργο Βλειώρα.

Δ. Χρονοδιάγραμμα έρευνας

Η έρευνα θα πραγματοποιηθεί από τον Ιανουάριο του 2023 ως τον Ιούνιο του 2023.

Ε. Προσδοκώμενα οφέλη

Υπάρχουν διάφορα οφέλη από τη συμμετοχή των μητέρων παιδιών μέσης παιδικής ηλικίας σε αυτή την έρευνα. Από τη μία, η μελέτη των απόψεων των μητέρων θα συμβάλει ώστε να δούμε αν οι απόψεις τους συμφωνούν με αυτά που αναφέρονται στη βιβλιογραφία ως βασικά χαρακτηριστικά των παιδιών, των εφήβων και των ενηλίκων. Από την άλλη, με τη συμμετοχή τους οι μητέρες θα προβληματιστούν σε σχέση με τις απόψεις τους για την ανάπτυξη των παιδιών τους.

Η Αιτούσα

Πασσιά Ανδρομάχη

Ο Α' Επιβλέπων

Βλειώρας Γιώργος

Παράρτημα 2

Ενημέρωση και συγκατάθεση συμμετοχής

Περιγραφή της έρευνας και της συμμετοχής σας: Θα θέλαμε να σας προσκαλέσουμε να συμμετέχετε σε μία έρευνα που αφορά στις απόψεις μητέρων παιδιών μέσης παιδικής ηλικίας ως προς το τι σημαίνει να είναι ένα άτομο παιδί, έφηβος και ενήλικας. Η συμμετοχή σας θα περιλαμβάνει το να απαντήσετε προφορικά σε μια σειρά προκαθορισμένων ερωτήσεων.

Πιθανά οφέλη: Υπάρχουν διάφορα οφέλη από τη συμμετοχή σας σε αυτή την έρευνα. Από τη μία, η μελέτη των απόψεών σας θα συμβάλει στον εμπλουτισμό των απόψεων που αναφέρονται στη βιβλιογραφία σχετικά με τα βασικά χαρακτηριστικά των παιδιών, των εφήβων και των ενηλίκων. Αυτό είναι σημαντικό γιατί οι άνθρωποι συχνά έχουν τις προσωπικές τους απόψεις σε σχέση με τα χαρακτηριστικά των παιδιών, των εφήβων και των ενηλίκων και μπορεί αυτές οι απόψεις μπορεί να επηρεάζουν το πώς οι άνθρωποι βλέπουν τους ανθρώπους διαφόρων ηλικιών. Από την άλλη, θα έχετε την ευκαιρία να αναπτύξετε τις απόψεις σας για την ανάπτυξη των παιδιών σας και να αναστοχαστείτε πάνω σε αυτές.

Εμπιστευτικότητα: Θα πάρουμε όλα τα απαραίτητα μέτρα για να εξασφαλίσουμε την εμπιστευτικότητα των απαντήσεών σας. Οι συνεντεύξεις θα καταγραφούν με ηλεκτρονικά μέσα. Τα ηχητικά αρχεία θα αποθηκευτούν ανώνυμα και θα καταστραφούν, αφού ολοκληρωθεί η απομαγνητοφώνησή τους. Στις απομαγνητοφωνήσεις, όλες οι πληροφορίες που θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν για την ταυτοποίησή σας θα αφαιρεθούν. Η ταυτότητά σας δεν θα αποκαλυφθεί σε καμία δημοσίευση των αποτελεσμάτων της έρευνας.

Εθελοντική συμμετοχή: Η συμμετοχή σας στην έρευνα είναι εθελοντική. Η μη συμμετοχή σας ή η διακοπή της συμμετοχής σας στην έρευνα δεν θα έχει καμία συνέπεια για εσάς.

Κίνδυνοι και ενόχληση: Η συμμετοχή σας στην έρευνα δεν εμπεριέχει κινδύνους. Αν θεωρήσετε κάποιες ερωτήσεις πολύ ευαίσθητες, ενημερώστε μας και θα προχωρήσουμε στην επόμενη ερώτηση.

Στοιχεία επικοινωνίας: Αν έχετε ερωτήσεις σχετικά με την έρευνα ή αν θέλετε να ενημερωθείτε για τα αποτελέσματά της, παρακαλούμε επικοινωνήστε μαζί μου (τηλ. 69....., e-mail: maxhp19@gmail.com) ή με τον Δρ. Γιώργο Βλειώρα, Επίκουρο Καθηγητή Αναπτυξιακής Ψυχολογίας στο Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας (τηλ. 69....., e-mail: vleioras@uth.gr), που είναι και ο επιστημονικά υπεύθυνος της παρούσας εργασίας.

Συγκατάθεση

1. Διάβασα την ενημέρωση και μου δόθηκε η ευκαιρία να κάνω ερωτήσεις σε σχέση με την έρευνα.
2. Επιθυμώ να συμμετέχω στην έρευνα, σύμφωνα με όσα αναφέρθηκαν παραπάνω.

Ημερομηνία

Υπογραφή